

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kristýna Smetanová

Nabývání práv pro případ smrti jinak než dědění

Diplomová práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Nabývání práv pro případ smrti jinak než děděním* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje

V Dlouhém dne 30. 4. 2022

Kristýna Smetanová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. JUDr. et Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D., za nespočet věcných námětů, připomínek a rad, velkou trpělivost a veškerý čas, který mi při psaní diplomové práce vždy ochotně věnoval.

Dále bych ráda poděkovala svým rodičům za finanční podporu při studiu. Své sestře Lucii za psychickou podporu v posledních dnech psaní této diplomové práce. Svému životnímu partnerovi za to, že mi byl při studiu vždy oporou a pomocníkem v těžkých chvílích.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Základní pojmy a historická východiska	9
1.1 Univerzální sukcese / singulární sukcese	9
1.2 Autonomie vůle / rodinná solidarita	9
1.2.1 Povinný díl a nepominutelný dědic	11
1.3 Římskoprávní východiska	12
2 Instituty nabývání jinak než děděním	15
2.1 Instituty soukromého práva	15
2.1.1 Právo na zaopatření	15
2.1.2 Majetek nepatrné hodnoty	19
2.1.3 Darování pro případ smrti	19
2.1.4 Nájem bytu	22
2.1.5 Nájem hrobového místa	25
2.1.6 Pojistné plnění	26
2.1.7 Penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření	29
2.1.8 Mzdová a platová práva	31
2.2 Instituty veřejného práva	35
2.2.1 Dávky důchodového pojištění	35
2.2.2 Dávky státní sociální podpory	37
2.2.3 Dávky nemocenského pojištění	38
2.2.4 Dávky osob se zdravotním postižením	39
2.2.5 Příspěvek na péči	40
3 Rozlišení institutů podle společných znaků	41
3.1 Nabývání z vůle zemřelého / ex lege	41
3.2 Nabývání z pozůstalosti / od třetích osob	42
3.3 Nabývání dědici přímo / zprostředkovaně / vůbec	42

4	Případy dědické nezpůsobilosti a nabývání jinak než děděním	45
4.1	Dědická nezpůsobilost	45
4.2	Darování pro případ smrti	46
4.3	Pojistné plnění z životného pojištění pro případ smrti.....	49
4.4	Mzdová a platová práva zaměstnance.....	51
4.5	Dílčí závěr.....	53
	Závěr	55
	Bibliografie	58
	Abstrakt	63
	Klíčová slova	63
	Příloha č. 1	64

Seznam použitých zkratk

ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
DPenzSpoř	Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. 1. 1992
PenPři	Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů
RegP	Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZDP	Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
ZNP	Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů
ZPr	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
ZSSP	Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

V průběhu života se člověk stane účastníkem nespočtu právních vztahů, na jejichž základě je nositelem rozličných práv a povinností. Může se jednat o práva a povinnosti vzniklé z uzavřených smluv, vlastnictví, rodinných či pracovněprávních vztahů, anebo je stanoví přímo zákon. Některé z těchto práv a povinností smrtí člověka zanikají, jiné přecházejí na další osoby.

Ustanovení § 1445 odst. 2 OZ stanoví, že „*pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci*“. Ustanovení obsahuje obecnou klauzuli, kterou se řídí vypořádání práv a povinností zůstavitele. Právní řád je ovšem protkán instituty, které jsou *lex specialis*.

Pohledávky vzniklé z těchto právních vztahů mají přednostně přecházet na právní nástupce nezávisle na průběhu a výsledku řízení o pozůstalosti,¹ což některé úpravy uvádí výslovně, u jiných se to dovozuje výkladem. Jedná se o zvláštní případy právního nástupnictví pro případ smrti. Nabyvatelé by tedy nebyli odpovědní za dluhy zůstavitele, a to ani do výše nabytého majetku. Zkoumání těchto institutů je předmětem této diplomové práce.

Téma diplomové práce jsem si vybrala z důvodu malého zájmu odborné veřejnosti o tuto problematiku a takřka absolutní nevědomosti o těchto institutech ze strany společnosti. Při studiu jsem se s danými instituty setkala v nejednom předmětu, ale jejich existence byla spíše jen konstatována a do hloubky nijak nerozebírána. Také odborná literatura se věnuje většinou jen izolovaně jednotlivým institutům a přehledové výklady mají převážně popisný charakter. V rámci diplomové práce bych se chtěla podívat na tuto problematiku komplexněji, najít společné znaky a zabývat se výkladovými problémy.

V první kapitole se budu věnovat teoreticko-právnímu vymezení základních pojmů, které úzce souvisí s danou problematikou. Nejprve nastíním zásady univerzální a singulární sukcese, které spolu kontrastují, a na jejichž základě stojí nabývání práv a povinností v případě smrti. Jako další představím princip familiarizace a autonomie vůle zůstavitele. Princip familiarizace podle mého názoru stojí na pozadí těchto institutů. Stručně pojednám také o nepominutelném dědici a právu na povinný díl, který svou povahou naplňuje znaky práva, nabývaného jinak než děděním, byť je nepominutelný dědic v určitých okamžicích subjektem dědického řízení. Pro svoji

¹ Dále také užívám pojmu dědické řízení (odpovídajícího starší úpravě).

komplexnost a rozsáhlost nebyl tento institut zařazen k dalšímu bádání. V této kapitole jsem zařadila i podkapitolu římskoprávní východiska tím bych ráda poukázala na to, že dané instituty nejsou žádnou legislativní novinkou, ale že se jejich podstatou zabývalo již římské právo, které je po mnoho staletí inspirací pro právní řády kontinentálního systému. Pojednání o nich najdeme v zákoníku *Corpus Iuris Civilis*, konkrétně v *Digestech*, které obsahují řešení případů, se kterými se římské právo potýkalo.

V druhé kapitole se pokusím představit všechny instituty přechodu práv mimo dědickou posloupnost obsažené v českém právním řádu. Tuto kapitolu pojmu spíše jako popisnou, když u každého institutu na základě právní úpravy a komentářové literatury vymezím podmínky pro aplikaci a okruh oprávněných osob.² V této kapitole rozdělují instituty podle toho, zdali jsou svou povahou veřejnoprávní či soukromoprávní.

Třetí kapitolu věnuji rozřazení institutů podle společných znaků, které vplynuly v průběhu práce. Nejprve rozdělím instituty na ty, které přecházejí na právního nástupce jinak než děděním z vůle zemřelého a na ty, o kterých tak stanoví zákon. Druhým kritériem pro dělení bude, zda je poskytováno plnění z majetku třetí osoby nebo z pozůstalostního majetku. Nakonec rozdělím instituty podle toho, zda je dědic osobou oprávněnou, na kterou přejde plnění mimo pozůstalostní řízení, nebo se plnění stane předmětem dědictví.

Ve čtvrté kapitole se budu věnovat problému spojenému s tím, že se jedná o práva, která přecházejí mimo pozůstalostní řízení. Předpokladem dědění je smrt zůstavitele, dědický titul, existence pozůstalostního jmění v době smrti zůstavitele a způsobilý dědic. Osoba je dědicky způsobilá, pokud se nedopustila činu zakládajícího její dědickou nezpůsobilost. Právní úprava stanoví, že i odkazovník musí být způsobilý dědit. V práci si vyberu některé „vzorové“ instituty, u kterých budu zkoumat, zda obsahují úpravu obdobnou úpravě dědické nezpůsobilosti v dědickém právu nebo jakým způsobem reflektují případné excesy osoby oprávněné vůči zemřelému nebo osobám jemu blízkým.

V práci se pokusím nalézt odpověď na tyto otázky: Lze posoudit práva nabytá jinak než děděním jako odkaz a zohlednit je v řízení o pozůstalosti? Může zůstavitel ve svém pořízení pro případ smrti s těmito právy nějakým způsobem nakládat? Tímto nakládáním je pro účely této práce rozuměno, zda může zůstavitel změnit okruh osob obmyšlených, anebo zda lze nároky započíst podle ustanovení na povinný díl či dědický podíl podle ustanovení § 1658–1664 OZ.

² V práci jsou tyto osoby nazývané také jako obmyšlení nebo obmyšlení zákonem.

1 Základní pojmy a historická východiska

1.1 Univerzální sukcese / singulární sukcese

Princip univerzální sukcese je jedním ze základních kamenů dědického práva.³ Stanoví, že dědic vstoupí okamžikem smrti zůstavitele do všech jeho existujících práv a povinností v takovém rozsahu, v jakém je zůstavitel ke dni smrti zanechal, a to i přesto, že mu nemusí být do podrobností známo, jakých všech práv a povinností byl zůstavitel nositelem. Na dědice přejdou nejenom veškerá aktiva pozůstalosti ale také pasiva. Dědic nabude dědictví jako celek. Neuplatní-li dědic v dědickém řízení výhradu soupisu, bude hradit dluhy zůstavitele bez omezení. Je nutné říct, že v rámci tohoto pravidla existují výjimky, kdy na dědice nepřejdou ta práva, která jsou výlučně spjata s osobou zůstavitele. Příkladem lze uvést osobní služebnost, právo výminku nebo výkon trestu odnětí svobody. Žádné ustanovení právního řádu nedává dědici možnost přijmout dědictví pouze z části, nemůže si zvolit, která práva a povinnosti na něj přejdou a která nikoliv.

Na základě této zásady splyne jmění zůstavitele se jměním dědice ke dni smrti zůstavitele. V praxi to znamená, že věřitel po zůstaviteli se může domáhat splnění své pohledávky z majetku dědice, který nebyl předmětem pozůstalosti.

Opakem univerzální sukcese je sukcese singulární. Jedná se o formu právního nástupnictví, při níž právní nástupce vstupuje pouze do jednotlivě určeného práva (povinnosti) nebo do skupiny určených práv. Do dědického práva byla singulární sukcese *mortis causa* zakomponována ve formě odkazu (*legatu*), který se vrací do českého právního řádu více než po šedesáti čtyřech letech. Odkazem se nenabývá věc z pozůstalosti přímo, ale až od osoby (dědice) obtíženého odkazem. Jedná se o nabytí majetku *mortis causa*, ale odkazovník nebude k danému odkazu právním nástupcem zůstavitele, ale dědice, kterého tíží povinnost předmět odkazu odkazovníku vydat.⁴

1.2 Autonomie vůle / rodinná solidarita

Občanský zákoník neobsahuje v úvodních výkladových ustanoveních zásadu autonomie vůle v tom smyslu, že bychom mohli přímo najít ustanovení, které obsahuje slovo autonomie. Naopak princip dispozitivnosti, který s principem autonomie vůle úzce souvisí je výslovně upraven

³ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 100.

⁴ SCHINDLER, Petr Filip. Odkazy – způsob nabytí *mortis causa* mimo univerzální sukcesí. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 7.

v § 2 odst. 3 OZ. Svoboda nakládat se svým majetkem podle svého uvážení je jedním ze základních pilířů soukromého práva. Princip autonomie vůle úzce souvisí s právem vlastnit majetek a v mezích právního řádu s ním nakládat *inter vivos i mortis causa*. V souvislosti s pojetím vlastnictví v socialistických občanských zákonících byla autonomie vůle omezena, a to i v oblasti dědického práva.⁵

Autonomie vůle v dědickém právu najde svůj projev ve svobodě testovací (označované také jako pořizovací volnost). Tento princip umožňuje zůstaviteli naložit se svým majetkem pro případ smrti v souladu s vůlí, mantinely testovací svobody stanoví platná právní úprava.

Princip rodinné solidarity (též označovaný jako princip familiarizace nebo nucenosti) je tradičně spojován s úpravou nepominutelného dědice nebo děděním podle zákonné posloupnosti.⁶ Princip směřuje k uchování majetkových hodnot v rámci rodiny a odpovědného jednání vůči potomkům, předkům, potažmo širšímu příbuzenstvu. Vývoj principu úzce souvisí s vývojem rodinného společenství a zákonodárstvím v sociální oblasti. Historicky byla rodina širším společenstvím na sobě závislých osob, v současnosti dochází k transformaci rodiny, kdy se za rodinu považují rodiče a děti. Zákonodárce také upravuje řadu institutů, které působí na sociální život rodiny (společné jmění manželů, dávky sociálního zabezpečení). Princip rodinné solidarity dosáhl určitého vývoje a je upozadován oproti principu volnosti vůle zůstavitele.

Podle mého názoru můžeme najít projevy této zásady i v některých dalších institutech upravujících přechod práv mimo pozůstalostní řízení. Jedná se především o instituty, jejichž úprava je kogentní. Zůstavitel není nadán způsobilostí změnit okruh osob obmyšlených, podmínky přechodu práv ani rozsah přecházeného vlastnictví. Princip se naopak neuplatní u obligací, které zůstavitel uzavřel dobrovolně s úmyslem upřednostnit obmyšleného na úkor dědické posloupnosti. Příkladem může být pravé darování pro případ smrti, životní pojištění pro případ smrti, doplňkové penzijní připojištění nebo penzijní připojištění. Při využití těchto institutů se plně uplatní autonomie vůle. Princip rodinné solidarity je korektivem pořizovací volnosti zůstavitele. Dlužno dodat, že nový občanský zákoník se odklonil od právní úpravy dědického práva v letech 1950-1989, kdy v duchu oslavy socialismu byla autonomie vůle v dědickém právu značně oslabena.⁷

⁵ SALÁK, Pavel. In: ČERNOCH, Radek, HORÁK, Ondřej, SALÁK, Pavel. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 11-12.

⁶ FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kamila. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 82.

⁷ SALÁK, Pavel. In: ČERNOCH, Radek, HORÁK, Ondřej, SALÁK, Pavel. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 11-12.

Zakotvil řadu staronových institutů, favorizuje posloupnost testamentární nad posloupností intestátní, oslabil postavení nepominutelného dědice. Tím dochází k posilování autonomie vůle v dědickém právu a oslabení principu rodinné solidarity.

1.2.1 Povinný díl a nepominutelný dědic

Nepominutelným dědicem ve smyslu ustanovení § 1643 odst. 1 OZ je dítě zůstavitele, popřípadě jeho děti. Výraz nepominutelný dědic, je terminologicky nepřesný. Nepominutelný dědic totiž není ve skutečnosti dědicem v právním slova smyslu, nemůže se domáhat části pozůstalosti odpovídající jeho povinnému dílu. Nepominutelnému dědici náleží pouze obligační nárok na peněžní pohledávku odpovídající jeho povinnému dílu, proto je vhodnější o nepominutelném dědici hovořit jako o zákonném odkazovníku.⁸ Šešina a Drápal k tomu uvádějí, že se nejedná o tak nepřesné označení, neboť půjde o osoby, které zůstavitel nemá opominout, když rozhoduje, koho povolá za dědice.⁹

Velikost povinného dílu je dědici stanovena s ohledem na to, zda je zletilý nebo nezletilý. Nezletilému nepominutelnému dědici se musí dostat tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Zletilý nepominutelný dědic má právo žádat jednu čtvrtinu svého zákonného dědického podílu. Nový občanský zákoník výrazně zúžil právo nepominutelného dědice na povinný díl.

OZ 1964 stanovoval, že *„nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Pokud závěť tomu odporuje, je v této části neplatná, nedošlo-li k vydědění uvedených potomků.“* Pokud byl jediným zákonným dědicem nezletilý potomek zůstavitele, náležela mu peněžitá pohledávka, která odpovídala výši celé pozůstalosti.

Občanský zákoník nadále setrvává na úzkém okruhu nepominutelných dědiců, do kterého zahrnuje pouze potomky zůstavitele. Při rekodifikačních pracech na občanském zákoníku proběhla diskuse, zdali zařadit manžela zůstavitele do okruhu nepominutelných dědiců. Návrh bohužel nezískal dostatečnou podporu a nebyl přijat. Podle mého názoru by měl být manžel zůstavitele zařazen do okruhu nepominutelných dědiců, neboť se bezesporu podílel na rozmnožení majetku zůstavitele svou prací. Manželům je stanovena zákonná vyživovací povinnost. Jiné instituty popsané v této diplomové práci, pozůstalého manžela výrazně favorizují oproti ostatním

⁸ HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 384.

⁹ DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 16.

obmyšleným osobám. Instituty zpravidla stanoví, že nárok přechází postupně a uvádějí pozůstalého manžela na prvním místě. S tímto výsledkem není spokojen ani hlavní autor občanského zákoníku profesor Karel Eliáš.¹⁰

1.3 Římskoprávní východiska

Řada institutů v českém právním řádu má římskoprávní kořeny. *Mortis causa capio* je obecným termínem pro nabývání majetkových hodnot pro případ smrti mimo dědickou posloupnost nebo odkaz.¹¹ Je patrné, že *mortis causa capio* je široký pojem, pod který můžeme podřadit *condicionis implendae causa* (dání za účelem splnění podmínky). Tak nabývají osoby, kterým se dostane plnění od dědice, odkazovníka, nebo jiné osoby za účelem splnění výminky v pořízení pro případ smrti. Osobě se dostane plnění při příležitosti smrti zůstavitele, avšak ne tak úplně z pozůstalostního majetku jako spíše z majetku osoby plnící výminku zůstavitele.¹² Dále pod pojem *mortis causa capio* podřazujeme i *donation mortis causa* (darování, jehož účinky nastanou přežije-li obdarovaný dárce). Obdobnou povahu jako *mortis causa capio* mají v dnešní době instituty nazývané zákonný odkaz.¹³

V průběhu času docházelo ke sblížení *mortis causa capio* a odkazu, a tím i k aplikaci některých institutů, které na *mortis causa capio* původně aplikovány nebyly, tak je tomu například u *quartae Falcidiae*, nebo způsobilosti nabytí.¹⁴

Mortis causa capio a darování pro případ smrti je věnován šestý titul, 39. knihy Digest nazvaný *De mortis causa donationibus et capionibus*.

Marcellus libro primo ad legem Iuliam et Papiam

„Inter mortis causa donationem et omnia, quae mortis causa quis ceperit, est earum rerum differentia: nam mortis causa donatur quod praesens praesenti dat, mortis causa capi intellegitur et quod non cadit in speciem donationis. etenim cum testamento quis suo pamphilum servum suum liberum esse iussit, si mihi decem dederit, nihil mihi donasse videbitur, et tamen, si accepero

¹⁰ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 102.

¹¹ ČERNOCH, Radek. In: ČERNOCH, Radek, HORÁK, Ondřej, SALÁK, Pavel. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 65.

¹² BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. Přeložil Jan Vážný. Brno: Právník, 1932, s. 715.

¹³ ČERNOCH, Radek. In: ČERNOCH, Radek, HORÁK, Ondřej, SALÁK, Pavel. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 65-66.

¹⁴ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. Přeložil Jan Vážný. Brno: Právník, 1932, s. 710, a HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, s. 1203-1204.

a servo decem, mortis causa accepisse me convenit. idem accidit, quod quis sit heres institutus, si mihi decem dederit: nam accipiendo ab eo, qui heres institutus est, condicionis explendae eius causa, mortis causa capio."¹⁵

„Mezi darováním pro případ smrti a dalšími způsoby nabytí majetku pro případ smrti existuje následující rozdíl. Darování pro případ smrti zahrnuje darování přítomného vůči přítomnému, vše, co není zahrnuto v tomto darování lze získat z důvodu smrti. Pokud zůstavitel v pořízení pro případ smrti nařídí svému otrokovi Pamphilusi, že bude volný pod podmínkou, že mi zaplatí deset aurei, nepovažuje se to za darování, a přece když přijmu deset aurei, je potvrzeno, že přijímám mortis causa. Stejně se stane, když je dědic stanoven pod podmínkou, že mi zaplatí deset aurei, neboť přijetím od někoho, kdo je dědicem nabývám mortis causa za účelem splnění podmínky.“¹⁶

Fragment rozlišuje mezi darováním pro případ smrti a *condicionis implendae causa*. Darování pro případ smrti je takové, které je činěno mezi přítomnými osobami, předmět darování není zahrnut do pozůstalosti po zemřelém. V druhé části fragment pojednává o splnění podmínky, kterou se nabývá pro případ smrti, ale není odkazem ani darováním. Osoba obmyšlená nabývá plnění pod podmínkou, že sama poskytne určité plnění třetí osobě.

Gaius libro octavo ad edictum provinciale

„*Mortis causa capitur, cum propter mortem alicuius capiendi occasio obvenit, exceptis his capiendi figuris quae proprio nomine appellantur. certe enim et qui hereditario aut legati aut fideicommissi iure capit, ex morte alterius nanciscitur capiendi occasionem, sed quia proprio nomine hae species capiendi appellantur, ideo ab hac definitione separantur.*“¹⁷

„Majetek se nabývá mortis causa, k příležitosti smrti jiného, s výjimkou případů, které mají zvláštní označení; je totiž jisté, že každý, kdo nabývá majetek dědickým právem nebo jako odkazovník či beneficiant svěřeneckého fondu, jej nabývá z důvodu smrti jiného, ale z toho důvodu, že tyto způsoby nabytí majetku jsou označeny zvláštními názvy, se od předmětného odlišují.“¹⁸

¹⁵ D. 39. 6. 38.

¹⁶ Volný překlad diplomantky.

¹⁷ D. 39. 6. 31. pr.

¹⁸ Volný překlad diplomantky.

Fragment sděluje, že vedle nabytí majetku dědickým právem, odkazem nebo ze svěřeneckého fondu. Lze nabýt majetek u příležitosti smrti jiného i dalšími způsoby, které nemají vlastní označení.

Gaius libro octavo ad edictum provinciale

„Sine donatione autem capitur veluti pecunia, quam statuliber aut legatarius alicui condicionis implendae gratia numerat, sive extraneus sit qui accepit sive heres. eodem numero est pecunia, quam quis in hoc accipit, ut vel adeat hereditatem vel non adeat, quique in hoc accipit pecuniam, ut legatum omittat. sed et dos, quam quis in mortem mulieris a marito stipulatur, capitur sane mortis causa: cuius generis dotes recepticiae vocantur. rursus id, quod mortis causa donatur, aut in periculum mortis datur aut cogitationem mortalitatis, quod nos quandoque morituros intellegimus.“¹⁹

„Majetek lze nabýt i bez darování, například když otrok nebo odkazovník zaplatí určitou částku za účelem splnění nějaké podmínky, ať už je osoba, která ji obdrží, cizí, nebo dědic. Podobně je tomu v případě, kdy někdo obdrží peníze, aby přijal nebo odmítl pozůstalost nebo aby odmítl odkaz, který mu byl odkázán. I věno, které bylo stanoveno a připadne manželovi, pokud jeho žena zemře, je zjevně nabyté mortis causa a věno tohoto druhu je označeno jako vratné. Do této kategorie patří opět vše, co je darováno mortis causa nebo co je darováno v době bezprostředního nebezpečí smrti nebo s očekáváním smrti, a to z toho důvodu, že chápeme, že dříve či později zemřeme.“²⁰

Fragment ve své první části stanoví, že majetek u příležitosti smrti jiného lze nabýt i mimo darování. Například dá-li osoba něco za účelem splnění podmínky, nabytí nebo odmítnutí dědictví či odkazu. V druhé části stanoví, že do skupiny plnění *mortis causa capio* lze zahrnout i věno, které, je-li smluveno, obdrží manžel při příležitosti smrti své ženy. To je označováno jako vratné. Do skupiny je zahrnuto i darování, které někdo učiní ve chvíli bezprostředního ohrožení života nebo s vědomím vlastní smrtelnosti.

¹⁹ D. 39. 6. 31. 2.

²⁰ Volný překlad diplomantky.

2 Instituty nabývání jinak než děděním

V této kapitole z důvodu přehlednosti a základní systematiky rozdělím instituty zvláštního právního nástupnictví pro případ smrti podle toho, zda mají soukromoprávní nebo veřejnoprávní charakter. Soukromoprávní instituty nabývání jinak než děděním, nalezneme v občanském zákoníku a dalších soukromoprávních předpisech. Veřejnoprávní instituty nalezneme v právních předpisech, které by se daly zahrnout pod obecný pojem právo sociálního zabezpečení.

2.1 Instituty soukromého práva

V této podkapitole budou jednotlivé soukromoprávní instituty řazeny podle systematiky občanského zákoníku. Instituty upravené jinými soukromoprávními předpisy budou pro přehlednost přiřazeny k příbuzným institutům upraveným v občanském zákoníku. Jako první budou uvedeny zaopatřovací dávky, které jsou zářezy do části třetí absolutní majetková práva, konkrétně hlavy III., nazvané dědické právo. Za druhé představím úpravu majetku nepatrné hodnoty, obsaženou v ZŘS, jenž mimo jiné obsahuje procesní úpravu dědického práva. Poté budou systematicky následovat instituty řazené do části čtvrté relativní majetková práva. Kde jako první bude rozpracováno darování pro případ smrti. Dále v souladu se systematikou relativních majetkových práv bude uveden nájem bytu a nájem hrobového místa. Přestože nájem hrobového místa má svou speciální úpravu v zákoně č. 193/2017 Sb. použijí se na něj obecná ustanovení nájemní smlouvy. Poté bude uvedeno pojištění pro případ smrti a penzijní připojištění/ doplňkové penzijní spoření. Na závěr této podkapitoly budou zpracována mzdová a platová práva, která jsou upravena v zákoně č. 262/2006 Sb., neboť občanský zákoník neupravuje obdobný institut. Zařazení těchto práv na konec podkapitoly je vhodné z důvodu provázanosti úpravy pracovního poměru a úpravy sociálního systému v České republice.

2.1.1 Právo na zaopatření

Zákonodárce do občanského zákoníku nově začlenil úpravu institutů práva na zaopatření, tím, že v ustanovení § 1665 až 1669 OZ upravil jednotlivé dávky. Společným znakem těchto dávek je, že mají zabezpečit osoby zůstaviteli blízké, které nemají možnost se sami živit a zároveň jim nebude poskytnuto majetkové plnění v rámci pozůstalostního řízení. Účelem jednotlivých dávek je zajistit nezbytné potřeby oprávněných osob ve dnech bezprostředně následujících po smrti zůstavitele. Ten může být zmařen, není-li plnění poskytováno dobrovolně, neboť oprávněné osoby

budou muset uplatnit své nároky cestou soudního řízení. Podle názoru Kovářové by se měly osoby oprávněné na soud obracet s návrhem na předběžné opatření.²¹

Nutná výživa

Právo na nutnou výživu je upraveno v ustanovení § 1665 OZ²². Z dikce zákona vyplývá, že nárok na nutnou výživu má ta osoba, která by byla jinak neopomenutelným dědicem, ale z nějakého důvodu nemá právo na povinný díl. V českém právním řádu jsou za neopominutelné dědice považováni potomci zůstavitele v řadě přímé. Důvodem, proč nepominutelný potomek nemá právo na povinný díl, může být zřeknutí nebo vzdání se dědického práva, dědická nezpůsobilost, odmítnutí dědictví nebo vydědění. Dále právní úprava vyžaduje kumulativní splnění dvou podmínek, osobě se nedostává nutné výživy a není schopna se sama žít. Třetí negativní podmínku je, že namísto ní nedědí její potomek.

Výživy se nepominutelnému dědici nesmí dostávat z vlastních prostředků ani přičiněním jiných osob. Taková situace by mohla nastat, pokud by tu byla osoba povinná výživou ze zákona nebo ze smluvně převzaté povinnosti.²³ Nutná výživa je omezena výší hodnoty, oprávněné osobě se nemůže dostat více, než kolik by činil její povinný díl, nikoliv však časem, po který má být poskytována. Občanský zákoník ve svých ustanoveních nikterak neupravuje obsah, ani rozsah pojmu nutná výživa. Z dikce zákona vyplývá, že dávka by měla zajistit všechny základní a osobní potřeby neopomenutelného dědice, v tom nejnižším potřebném rozsahu.²⁴

Slušná výživa

Právo na slušnou výživu je upraveno v ustanovení § 1666 odst. 1 OZ.²⁵ Z dikce zákona vyplývá, že nárok na slušnou výživu náleží pozůstalému manželovi jako osobě oprávněné. Na základě závěrečných ustanovení, konkrétně ustanovení § 3020 OZ, dovozujeme, že právo na slušnou výživu náleží i pozůstalému registrovanému partnerovi. Nárok není vázán na splnění žádné jiné podmínky. Oprávněná osoba tedy může, či nemusí být dědicem zůstavitele, být schopna se

²¹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Právo na zaopatření [online]. *epravo.cz*, [cit. 29. ledna 2022]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/aktualne/pravo-na-zaopatreni-97678.html?mail>>.

²² Ustanovení § 1665 OZ zní: „Kdo by jinak byl nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný díl, má právo na nutnou výživu, pokud se mu jí nedostává a pokud není schopen sám se žít; takto však nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činil jeho povinný díl. Právo na nutnou výživu však nemá ten, na jehož místě dědí jeho potomek, nebo je-li jeho potomek na jeho místě povolán k povinnému dílu.“

²³ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 26-27.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Ustanovení § 1666 odst. 1 OZ zní: „Pozůstalý manžel má právo na slušnou výživu z pozůstalosti po dobu šesti týdnů po smrti manžela. Je-li vdova těhotná, má právo na slušnou výživu až do konce šestého týdne po porodu; totéž právo má i matka zůstavitelova dítěte, která nebyla za zůstavitele provdána.“

sama živit nebo sdílet se zůstavitelem za jeho života společnou domácnost.²⁶Nárok je přisuzován i pozůstalé těhotné vdově a těhotné matce zůstavitelova dítěte, která nebyla se zůstavitelem sezdána, za splnění kumulativních podmínek, že žena byla v okamžiku smrti zůstavitele těhotná a zároveň otcem dítěte je zůstavitel. Otcovství zůstavitele se určí na základě domněnek otcovství upravených v ustanovení § 776–783 OZ.

Pojem slušné výživy není v zákoně definován. Z hlediska gramatického výkladu lze usoudit, že je pojem širší než pojem nutné výživy. Bude se jednat tedy nejen o prostředky, které jsou nezbytně nutné k přežití pozůstalého. Dávky slušné výživy jsou omezeny časově, nikoliv kvantitativně. Oprávněná osoba má nárok na dávky po dobu 6 týdnů po zůstavitelově smrti, u matky zůstavitelova nenarozeného dítěte je doba poskytování dávky s ohledem na stav ženy upravena odlišně a to tak, že žena bude mít nárok na dávku do konce šestého týdne po porodu.

Základní vybavení rodinné domácnosti

Právo na základní vybavení rodinné domácnosti je upraveno v § 1667 OZ.²⁷ Oprávněnou osobou je zde pozůstalý manžel či pozůstalý registrovaný partner (viz výše) za splnění podmínky, že sdílel se zůstavitelem společnou domácnost. Podmínka bude splněna i pokud manžel z vážných důvodů se zůstavitelem společnou domácnost nesdílel. Vážnost důvodu opuštění společné domácnosti bude na posouzení v každém konkrétním případě.²⁸

Pojem základního vybavení rodinné domácnosti musíme odlišit od pojmu obvyklé vybavení rodinné domácnost v § 698 odst. 1 OZ. Z jazykového výkladu při srovnání úvodních slov je patrné, že pojem základního vybavení rodinné domácnosti je užšího významu. Zpravidla se bude jednat o část předmětů, které spadají do obvyklého vybavení rodinné domácnosti. Jedná se o souhrn movitých věcí, sloužících k uspokojení základních lidských potřeb, a jsou pro člověka naprosto nepostradatelné.²⁹ Zákon nestanovuje demonstrativním či taxativním výčtem to, co pod daný institut spadá. Pod institut bychom mohli příkladem řadit kuchyňské náčiní, postel, ložní prádlo.

²⁶ TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. In: ŠMÍD, Ondřej, VACOVÁ, Radka a kol. *Výživné*. Praha: Leges, 2017, s. 119-120.

²⁷ Ustanovení § 1667 OZ zní: „Pozůstalý manžel nabývá vlastnické právo k movitým věcem, které tvoří základní vybavení rodinné domácnosti, i když není dědicem. To neplatí, pokud pozůstalý manžel bez vážných důvodů nesdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost.“

²⁸ Problematika opuštění rodinné domácnosti úzce souvisí s problematikou domácího násilí, důvodová zpráva k tomu uvádí, že pozůstalý manžel, jenž se dopustil domácího násilí, není z nároku na základní vybavení domácnosti paušálně vyloučen.

²⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik slov okolo okrajového pojmu aneb de explicatione serviens. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 1, s. 27.

Nutné zaopatření

Právo na nutné zaopatření je upraveno v § 1666 odst. 2 a § 1668 OZ. Právo na dávku přísluší hned dvěma skupinám oprávněných osob. Prvním oprávněným je pozůstalý manžel (registrovaný partner), druhým oprávněným jsou rodiče zůstavitele. Základní podmínkou je, že oprávněnému byl odepřen, nebo zkrácen jeho dědický podíl. Druhou podmínkou je, že osoba oprávněná není schopná se sama živit vlastní výdělečnou činností, ziskem ze svého majetku, ani tu nejsou jiné osoby, které mají zákonnou či smluvně převzatou vyživovací povinnost. Negativní podmínkou je, že se osoba o nárok na podíl z pozůstalosti sama nepřivodila, tedy oprávněná osoba nesmí být dědicky nezpůsobilá, dědictví se nezřekla, neodmítla ani nevzdala. Pro oprávněného pozůstalého manžela je stanovena speciální podmínka sdílení společné domácnosti v době smrti zůstavitele.

Zákon ani důvodová zpráva nestanovují rozsah této dávky. Rozsah pak lze stanovit s přihlédnutím na zákonnou textaci pojmu jako „*nutné*“ zaopatření. Povinná osoba bude muset poskytnout z dědictví plnění, které bude dostačující k zabezpečení důstojného živobytí oprávněného. Dávka oprávněného manžela je omezena časově i kvalitativně. Oprávněný bude mít nárok na poskytnutí dávky až do uzavření nového manželství, plnění této dávky nesmí přesáhnout polovinu zákonného dědického podílu. Dávka oprávněných rodičů zůstavitele je omezena kvantitativně, a to do výše jejich třetiny zákonného dědického podílu. Dávka není omezena časově, uplatní se u ní obecné promlčecí lhůty.

Bezplatné zaopatření

Právo na bezplatné zaopatření je upraveno v § 1669 OZ.³⁰ Právo náleží osobám, které žili po kratší dobu v domácnosti zůstavitele a bezplatně využívali jeho dobrodiní. Dávka v sobě zahrnuje právo na stravu, tak jak by byla poskytována za života zůstavitelem, a právo na bezplatné bydlení v obydlí zůstavitele. Dávka se odlišuje od ostatních zaopatřovacích dávek popsanych výše svou podstatou, neboť bude ve většině případů poskytována jako materiální plnění. Dávka je časově omezena na dobu tří týdnů po smrti zůstavitele, poté má oprávněný povinnost domácnost zemřelého opustit, není-li oprávněn na základě jiného titulu v obydlí dále bydlet.³¹

³⁰ Ustanovení § 1669 OZ zní: „*Osobám, které požívaly až do smrti zůstavitele bezplatné zaopatření v jeho domácnosti, přísluší stejné zaopatření ještě tři týdny po smrti zůstavitele.*“

³¹ Např. na něho může přejít nájem bytu podle § 2279 a násl. OZ.

2.1.2 Majetek nepatrné hodnoty

Přechod majetku nepatrné hodnoty na vypravitele pohřbu upravuje § 154 ZŘS.³² Vypravitelem pohřbu je ten, kdo dobrovolně uhradil náklady pohřbu nebo obec. Nezanechal-li zůstavitel majetek jehož hodnota je vyšší než nepatrná, nepřistoupí soud v řízení o pozůstalosti ke zjišťování dědického práva a řízení zastaví. V tom případě majetek nepatrné hodnoty bude na základě uděleného souhlasu nabývat vypraviteli pohřbu.³³ Za majetek nepatrné hodnoty je praxí považován majetek v hodnotě do 20 000 korun. To je částka pohybující okolo průměrné ceny pohřbu.³⁴

V pozůstalostním řízení náleží vypraviteli přednostní pohledávka vůči pozůstalosti na úhradu těchto nákladů. Tak můžeme vydání majetku nepatrné hodnoty vypraviteli vnímat jako určitou kompenzaci výdajů vynaložených v souvislosti s obstaráním pohřbu.

2.1.3 Darování pro případ smrti

Darování pro případ smrti je dvoustranný závazkový právní vztah mezi dárce a obdarovaným, který se vrací do českého právního řádu po více než šedesáti letech. Občanský zákoník v § 2063 upravil institut následovně: „*Darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, se posuzuje zpravidla jako odkaz. Podle ustanovení o darování se řídí, přijme-li obdarovaný dar a vzdá-li se dárce výslovně práva dar odvolat a vydá o tom obdarovanému listinu. Tím není dotčen § 2057.*”

Z daného ustanovení můžeme vyčíst dvě formy darování pro případ smrti. Darování pro případ smrti Podle věty první, posuzované jako odkaz. Takové darování je součástí pozůstalosti a bude vypořádáno v rámci dědického řízení. Toto darování nelze zahrnout mezi práva, která přecházejí jinak než děděním v případě smrti.

Ve větě druhé je upraveno darování pro případ smrti, které při kumulativním splnění podmínek bude podléhat obecným ustanovením o darovací smlouvě a bude jednou z výjimek

³² Ustanovení § 154 ZŘS zní: „(1) Zanechal-li zůstavitel majetek bez hodnoty nebo jen majetek nepatrné hodnoty, soud usnesením vydá zůstavitelův majetek tomu, kdo se postaral o pohřeb, jestliže s nabytím tohoto majetku vyslovil souhlas, a současně řízení zastaví; to neplatí o takovém majetku zůstavitele, o němž zákon stanoví, že k němu nabývají vlastnické právo jiné osoby. (2) Je-li sporné, kdo se postaral o pohřeb, použijí se přiměřeně ustanovení upravující spor o dědické právo“.

³³ Blíže k odmítnutí souhlasu usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2020, sp. zn. 24 Cdo 3125/2020.

³⁴ PIRK, Tomáš. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 330.

nepřípustnosti smluvní vázanosti *mortis causa*.³⁵ Lze jej zařadit mezi práva, která přecházejí jinak než děděním v případě smrti.

Variantu upravenou v druhé větě můžeme nazvat jako pravé darování pro případ smrti. Jedná se o obligaci mezi dárce (dlužníkem) a obdarovaným (věřitelem), která strany zavazuje. Dárce ani obdarovaný nemůže svým jednostranným právním jednáním smlouvu změnit nebo zrušit. Zcizí-li dárce za života předmět darovací smlouvy, bude za to odpovědný a bude muset obdarovanému nahradit případnou škodu. Obdarovaný je naopak povinen okamžikem účinnosti smlouvy dar převzít, není mu dána možnost dar odmítnout.

Základním předpokladem darování pro případ smrti je, že obdarovaný přežije dárce. Právní účinky darovací smlouvy jsou odsunuty na nejzazší možný termín, tedy k okamžiku smrti dárce. Český zákonodárce zvolil variantu podmíněné darovací smlouvy,³⁶ kdy záleží na splnění nejisté suspenzivní podmínky přežití obdarovaného. Zemře-li obdarovaný před dárce, dojde k jejímu zmaření. Dědic obdarovaného nevstupuje do práv a povinností z této smlouvy po obdarovaném. Na okamžik smrti dárce je vázán okamžik účinnosti smlouvy, tedy převedení vlastnického práva k předmětu daru z dárce na obdarovaného, přitom je třeba rozlišovat, zda se jedná o věc podléhající evidenci ve veřejném seznamu. Věc neevidovaná ve veřejném seznamu se podle § 1099 OZ stává okamžikem smrti dárce vlastnictvím obdarovaného, ten poté může žalovat na vydání věci. Nestane se součástí pozůstalostního řízení a nebude vypořádávána. Naopak věc evidovaná ve veřejném seznamu, u které dochází k převodu vlastnického práva zápisem do veřejného seznamu podle § 1105 OZ, se stává aktivem pozůstalosti a na pomyslné rozvaze jako pasivum stojí povinnost vydání věci obdarovanému.³⁷ Obdarovaný má pohledávku vůči pozůstalosti.³⁸ Účastníky vkladového řízení budou dědicové a obdarovaný. Katastr nemovitostí nezapiše nabytí vlastnického práva obdarovaným minimálně do chvíle, než mu bude prokázáno, kdo je dědicem zůstavitele.³⁹

³⁵ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> s. 478.

³⁶ ELISCHER, David. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 651.

³⁷ BEDNÁŘ, Václav, KASÍK, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 12.

³⁸ HORÁK, Ondřej, POP, Martin. Darování pro případ smrti a jeho zdanění. *Bulletin advokacie*, 2016, roč. 22, č. 3, s. 21.

³⁹ MUZIKÁŘ, Martin. Darování pro případ smrti a jeho osud po smrti dárce. *Bulletin advokacie*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 18–19.

Další podmínky, které musí být splněny, jsou právní způsobilost, přijetí daru obdarovaným, dárcovo výslovné vzdání se práva dar odvolat a vydání listiny obdarovanému.

Jak bylo uvedeno výše, darování pro případ smrti je obligací, proto budou k platnosti vyžadovány souhlasné projevy vůle. Kdy se dárce zavazuje zmenšit svůj majetek a bezúplatně převést vlastnictví k předmětu daru na obdarovaného. Obdarovaný dar přijímá. Darování *mortis causa* může být na rozdíl od darování *inter vivos* uzavřeno pouze jako konsenzuální, neboť dojde-li k tradici ihned, nebude se jednat o darování *mortis causa*.⁴⁰

Druhou podmínkou je výslovné vzdání se práva dar odvolat. Právě darování pro případ smrti je ovšem smlouvou, nic proto nebrání uzavřít dohodu, kterou bude smlouva zrušena. V případě darování *inter vivos*, se dárce práva na odvolání daru vzdát nemusí. V některých případech ani nemůže, tak je tomu u odvolání pro nouzi nebo nevděk, takové prohlášení by bylo nicotné a nepřihlíželo by se k němu. Podmínka vzdání se práva na odvolání daru je zřejmě tou nejproblematictější. V odborných kruzích se vedou disputace, zda se podmínka vzdání se práva dar odvolat vztahuje i na zákonné důvody odvolání daru. Autoři komentářové literatury se shodují, že vzdání se práva dar odvolat se vztahuje na všechny případné důvody odvolání daru, jak na smlouvené, tak na zákonné. Když uvádějí, že „*není možné dovozovat, že vzdáním se možnosti práva dar odvolat by se myslelo např. smlouvené právo odvolat dar z jiných než zákonných důvodů*“.⁴¹ Jiný názor zastává Talanda, který pohlíží na vzdání se práva dar odvolat, jako na jeden z odlišujících znaků mezi darováním podle věty první (odkazem) a darováním podle věty druhé (právě darováním pro případ smrti). To by poté znamenalo, že dárce bude ponecháno právo odvolat dar ze zákonných důvodů podle § 2076 OZ, fakticky by ovšem šlo pouze o možnost odvolání daru pro nevděk.⁴²

Poslední podmínkou, která musí být splněna, je vydání listiny o vzdání se práva dar odvolat obdarovanému. Prohlášení musí být učiněno minimálně v prosté písemné formě, stejně jako darovací smlouva, pro kterou je vyžadována písemná forma podle § 2057 odst. 2 OZ. Z textace zákonného ustanovení vyplývá, že uzavření darovací smlouvy a projevení vůle vzdání se práva dar odvolat, nemusí být učiněno ve stejný časový okamžik. Mohou nastat dvě situace, buď dárce projeví vůli vzdát se práva na odvolání daru již v darovací smlouvě, nebo tak učiní později

⁴⁰ BEDNÁŘ Václav, KASÍK, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 12.

⁴¹ Tamtéž, s. 13.

⁴² TALANDA, Adam. *Darování pro případ smrti. Rigorózní práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 55-56.

v samostatné listině. Při uzavírání darovací smlouvy by měl projevit vůli o vzdání se práva dar odvolat alespoň v ústní formě.⁴³

Pro úplnost tématu se krátce zmíním k darování pro případ smrti podle věty první, které se zpravidla posuzuje jako odkaz. Toto darování občanský zákoník favorizuje. Každé darování závislé na podmínce, že obdarovaný přežije dárce, které nesplňuje podmínky stanovené pro pravé darování pro případ smrti, se posoudí jako odkaz. V takovém případě se stane předmět daru součástí pozůstalosti a bude vypořádán v rámci pozůstalostního řízení. Obdarovaný bude mít v dědickém řízení postavení odkazovníka. Odkazovník nebude mít pohledávku vůči pozůstalosti, ale vůči dědicům zůstavitele.

Darování pro případ smrti na našem území upravoval již obecný zákoník občanský ve svých § 603 a § 956. Také tato úprava zásadně zapovídala smluvní vázanost pro případ smrti, činila jen dvě výjimky ve prospěch darování pro případ smrti a dědické smlouvy.⁴⁴ Oproti dnešní právní úpravě vyžadovala formu notářského zápisu. Socialistické občanské zákoníky č. 141/1950 Sb. a 40/1964 Sb. stíhaly darování pro případ smrti absolutní neplatností.⁴⁵ Těmito zákoníky obecně došlo k restrikci autonomie vůle zůstavitele.

2.1.4 Nájem bytu

Přechod nájmu bytu upravuje občanský zákoník v § 2279⁴⁶–2284 OZ. Na osoby vypočtené zákonem přechází pouze nájem bytu. Právní vztahy ze společného nájmu bytu, družstevního bytu nebo služebního bytu budou po smrti nájemce vypořádány podle jiných ustanovení občanského zákoníku.

Za splnění podmínek dochází k přechodu nájmu ze zákona (*ex lege*). Právní nástupce, který podle zákona musí splnit jednodušší podmínky pro přechod nájmu, se stává nájemcem smrtí původního nájemce nikoli následným právním jednáním či rozhodnutím soudu.⁴⁷ Pro přechod nájmu na druhou kategorii právních nástupců musí pronajímatel vyslovit souhlas.

⁴³ ELISCHER, David. In: ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. komentář. Svazek V*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 653.

⁴⁴ SEDLÁČEK, Jaromír. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V. díl*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1937, s. 447.

⁴⁵ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Díl II. (§ 222 až 510)*. Praha: Panorama, 1987, s. 438.

⁴⁶ Ustanovení § 2279 odst. 1 OZ zní: „Zemře-li nájemce a nejde-li o společný nájem bytu, přejde nájem na člena nájemcovy domácnosti, který v bytě žil ke dni smrti nájemce a nemá vlastní byt. Je-li touto osobou někdo jiný než nájemcův manžel, partner, rodič, sourozenec, zeť, snacha, dítě nebo vnuk, přejde na ni nájem, jen pokud pronajímatel souhlasil s přechodem nájmu na tuto osobu.“

⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2010, sp. zn. 26 Cdo 4779/2009.

Zákon rozlišuje dvě kategorie osob. V první kategorii nalezneme rodinné příslušníky zemřelého nájemce. Těmi jsou manžel, partner, rodič, sourozenec, zeť, snacha a potomek. V této kategorii osob zaujímá privilegované postavení nájemcův potomek, kterému náleží přednostní právo na přechod nájmu. Nájemcův potomek vstoupí jako nájemce do původní smlouvy. Vyloučí ostatní zákonem vypočtené osoby. Dochází ke změně subjektu nájemního vztahu na straně nájemce, práva a povinnosti stran zůstávají v nezměněné podobě. Přejde-li právo nájmu na více potomků, vzniká nájem společný. Pro přechod nájmu na tyto osoby platí méně přísné podmínky. Osoba, na kterou má nájem přejít, musí prokázat, že kumulativně splnila tyto podmínky:

- žila v bytě ke dni smrti nájemce
- nemá vlastní byt

První podmínka je splněna užívají-li osoby byt společně. Podmínka je splněna i v situaci, kdy člen nájemcovi domácnosti nebo nájemce žijí po část doby odděleně.⁴⁸ Tuto situaci můžeme rozlišit ve dvou variantách. První variantou je, že člen nájemcovi domácnosti na čas opouští společnou domácnost, a nájemce zůstává. Příkladem je situace, kdy dítě studuje střední školu a z větší části týdne pobývá z důvodů studia na internátě, nebo manžel z důvodu výkonu zaměstnání pobývá na cestách. Ve druhé variantě člen nájemcovy domácnosti zůstává v bytě a nájemce jej na čas opouští. Touto situací se zabýval soud. Nájemce byl odkázán na celodenní péči třetí osoby, a tak strávil poslední měsíce svého života upoután na nemocničním lůžku. Soud v tomto případě vyslovil názor, že „byla naplněna podmínka existence společného soužití ve společné domácnosti mezi nájemcem a osobou uvedenou v § 706 odst. 1 větě první ObčZ 1964, není na překážku skutečnost, že nájemce zemře v nemocnici nebo v jiném léčebném zařízení po předcházející hospitalizaci; toto soužití však muselo vzniknout ještě před hospitalizací“.⁴⁹

Druhá podmínka je splněna, pokud člen nájemcovi domácnosti nemá vlastní byt. Osoba má vlastní byt, pokud disponuje právním titulem, který zakládá právo na bydlení, nikoliv jen po přechodnou dobu. Přitom je brán zřetel na objektivní znaky daného právního titulu. Stav bytu nesmí objektivně bránit užívání. Irelevantní je vůle osoby, zda chce byt užívat.⁵⁰ To znamená, že osoba nedisponuje výlučným ani odvozeným právem k bytu (vlastnictvím, věcným břemenem, nájemním právem nebo právem založeným inomínátní smlouvou).

⁴⁸ KABELKOVÁ, Eva. In: KABELKOVÁ, Eva, DEJLOVÁ, Hana. *Nájem a pach v novém občanském zákoníku. Komentář. § 2201-2357*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 311.

⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2002, sp. zn. 26 Cdo 463/2002.

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 2007, sp. zn. 26 Cdo 505/2006.

V druhé kategorii osob poté nalezneme osoby, jež jmenovitě nespádají do první kategorie osob, ale splňují obě zákonné podmínky. Ty musí splnit další podmínku, a to souhlas pronajímatele. Zákon pro tento souhlas nestanovil formu.⁵¹ Nájem přechází na tyto osoby zpětně ke dni smrti nájemce prohlášením pronajímatele, že s přechodem nájmu na konkrétní osobu souhlasí.

Nepřejde-li nájem bytu na některou ze zákonem stanovených osob, ať už z důvodu neexistence takové osoby, nebo z důvodu že všechny oprávněné osoby písemně oznámili, že si nepřejí, aby na ně nájem přešel. Nájem přejde na dědice. Nájemcův dědic není oprávněn oznámit pronajímateli, že nehodlá v nájmu pokračovat. Je mu dána možnost jednostranně ukončit nájem vypovědí s dvouměsíční výpovědní dobou. Nájem k okamžiku smrti nájemce nezaniká, ale vždy přechází na zákonem vypočtenou osobu, respektive dědice, mimo případy, kdy zůstavitel nezanechal žádnou pozůstalost nebo jen nepatrné hodnoty, která bude vydána vypraviteli pohřbu. Bajura a Salač zastávají názor, že „*nájemcův dědic je povinen plnit dluhy z nájmu nikoli z titulu dědění, ale právě z důvodu přechodu nájmu, jenž je nástupnictvím (sukcesí) svého druhu. Nemůže se tak dluhů z nájmu zprostit odmítnutím dědictví podle § 1485 odst. 2 OZ.*“⁵² S tímto názorem se neztotožňují, neboť v případě, kdy osoba odmítne dědictví, ztrácí dědické právo a hledí se na ni jako by dědictví nikdy nenabyla (§ 1486 OZ). Tím pádem již nebude spadat do okruhu zákonem stanovených osob.

Naopak se ztotožňují s názorem Evy Kabelkové a Markéty Selucké, že právo nájmu bytu přejde i na právnickou osobu, popřípadě stát (jako zákonného nebo závětního dědice), ale jeho podoba se transformuje na obecný nájem, neboť právnická osoba ani stát nemají bytovou potřebu.⁵³

Nájem přejde na nájemcovi dědice i za situace, že není jejich okruh ještě zcela znám. Z toho důvodu je v § 2284 OZ dána možnost pronajímateli jednostranně ukončit nájem faktickým úkonem vyklizení bytu po uplynutí lhůty šesti měsíců. Pronajímatel může ukončit právní nejistotu, na koho nájem přešel, a kdo bude hradit nájemné.

Situace je odlišná v případě společného nájmu, ten je zákonem výslovně vyloučen. V případě smrti jednoho ze společných nájemců, pokračuje zbylý nájemce, jako nájemce výlučný. Lze si ovšem představit situaci, kdy se původně společný nájem stane nájmem výlučným. Takovým

⁵¹ Strany si mohou podle § 559 OZ zvolit libovolnou formu.

⁵² BAJURA, Jan, SALAČ, Josef. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1271.

⁵³ KABELKOVÁ, Eva, SELUCKÁ, Markéta. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 448-450.

příkladem by mohla být situace, kdy manželé, společní nájemci, zemřou při autonehodě. V tomto případě nic nebrání tomu, aby právní nástupci využili institutu přechodu nájmu.⁵⁴

2.1.5 Nájem hrobového místa

Nájem hrobového místa byl od 10. 7. 2017 novelou č. 193/2017 Sb. zařazen mezi práva, která přecházejí smrtí zůstavitele na pozůstalé osoby vypočtené zákonem jinak než děděním. Zákon č. 256/2001 Sb. v § 25 odst. 5⁵⁵ byl pozměněn, tak že nově nebude nájem hrobového místa aktivem pozůstalosti, ale smrtí zůstavitele přejde vlastnictví nájmu hrobového místa na osobu, či svěřenecký fond určený přímo zůstavitelem. Podle mého názoru může zůstavitel určit osobu obmyšlenou jednostranným právním jednáním vůči pronajímateli, nebo uzavřít dohodu s obmyšleným, který pak svoje oprávnění pronajímateli hrobového místa prokáže. Pronajímateli není ponechána diskrece, zda s přechodem na konkrétní osobu souhlasí, není ani oprávněn odmítnout prodloužení nájmu, splní-li osoba všechny podmínky pro jeho prodloužení. Není-li osoby obmyšlené, přejde nájem hrobového místa postupně na manželku, děti, rodiče či sourozence zůstavitele. Není-li ani jich, přejde na jejich děti. V poslední řadě přechází nájem na zůstavitelova dědice. Na specifickou povahu tohoto institutu můžeme usoudit z velmi širokého okruhu osob obmyšlených zákonem. Před dědici nájem přejde na sourozence zesnulého nebo jeho děti (neteře a synovce). To může být z důvodu chápání univerzální sukcese jako vstupu do majetkových práv zůstavitele.⁵⁶

Před novelou č. 193/2017 Sb. byl nájem hrobového místa součástí pozůstalosti a přecházel na dědice zůstavitele. To mohlo být problematické zejména z důvodu, že na základě testamentární posloupnosti se stal dědicem někdo jiný než člen nukleární rodiny zůstavitele (milénka zůstavitele), který nemá pevné sociální vazby na rodinu zůstavitele. Cizí osoba by se stala nájemcem hrobového místa, ve kterém již mohou být pohřbeni zůstavitelovi předci či jiní příbuzní.

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 7. 2002, sp. zn. 26 Cdo 396/2001.

⁵⁵ Ustanovení § 25 odst. 5 zákona č. 256/2001 Sb. zní: „Právo nájmu hrobového místa přechází na osobu, kterou nájemce určil, popřípadě na svěřenský fond určený nájemcem. Je-li nájemcem fyzická osoba a není-li přechod nájmu na určenou osobu možný, anebo neurčil-li nájemce nikoho, přechází právo nájmu na jeho manžela, není-li ho, na jeho děti, není-li jich, na jeho rodiče, není-li jich, na jeho sourozence; nežijí-li, pak na jejich děti. Není-li přechod práva nájmu na žádnou z těchto osob možný, přechází právo nájmu na dědice zemřelého. Osoba, na niž právo nájmu přešlo, je povinna sdělit provozovateli pohřebiště bez zbytečného odkladu údaje potřebné pro vedení evidence veřejného pohřebiště; to platí i pro správce svěřenského fondu.“

⁵⁶ HORÁK, Ondřej. Univerzální sukcese a odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele. *Rekodifikace & praxe*, 2014, roč. 2, č. 8, s. 17.

Dále nebylo výjimkou, že se v řízení o pozůstalosti opomněl přechod nájmu projednat, a tak nebylo stanoveno, kdo je dědicem hrobového místa.⁵⁷ Pronajímatel a dědicové tak byli v právní nejistotě, na koho nájem hrobového místa přešel. Věc se musela řešit cestou dodatečného projednání dědictví podle § 192 nebo § 193 ZŘS.

2.1.6 Pojistné plnění

Pojistné plnění není součástí pozůstalosti, je-li pojistnou událostí smrt pojištěného podle § 2833 OZ. Životní pojištění lze uzavřít na pojistnou událost smrt, dožití se určitého věku nebo dne určeného smlouvou. Jedná se o pojištění výlučně obnosové.⁵⁸ Stejně jako jiné instituty popsané v této kapitole, pojištění pro případ smrti sleduje především zaopatřovací účel třetí osoby, a to k době vzniku pojistné události, která vyvolává finanční potřebu.

Zprvu bych si dovolila vyložit některé pojmy pojistného práva. Pojištěným je ten, na jehož život, zdraví, majetek nebo odpovědnost, se pojištění vztahuje. Může sám být pojistníkem nebo může být od pojistníka osobou odlišnou. Pojistníkem je osoba, která uzavřela pojistnou smlouvu, hradí pojistné a náleží jí majetková a utvářecí práva. Obmyšleným je osoba, které vzniká pojistnou událostí právo na pojistné plnění. Obmyšlený je zpravidla určen jednostranným právním jednáním pojistníka a nemusí se o svém určení ani dozvědět.⁵⁹ Pojistník označí obmyšleného jménem⁶⁰ nebo vztahem k pojištěnému. Je-li pojistník zároveň pojištěným, přísluší mu právo určit obmyšleného neomezeně. V případě pojištění cizího života bude k prvotnímu určení a následným změnám obmyšleného potřebovat souhlas pojištěného podle § 2832 odst. 2 OZ. Obmyšlený určený vztahem k pojištěnému musí být objektivně určitelný v okamžik pojistné události, až k tomuto datu se bude zkoumat vůle pojistníka.⁶¹ Tak například pokud pojistník určil jako obmyšlenou svou manželku a v průběhu života uzavřel postupně min. 2 manželství, bude obmyšlenou poslední manželka s ohledem na zaopatřovací účel pojištění.

⁵⁷ Sdělení Veřejného ochránce práv ze dne 13. 11. 2017, sp. zn. 4963/2007/VOP/MH.

⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2013, sp. zn. 23 Cdo 3715/2012.

⁵⁹ To může být problematické z hlediska likvidace pojistné události, kdy osoba obmyšlená musí své právo u pojišťovny uplatnit. Neuplatní-li svůj nárok, může dojít až k promlčení.

⁶⁰ V souladu s § 553 odst. 1 lze požadovat, aby pojistník určil osobu jménem, příjmením a datem narození nebo jiným identifikujícím znakem.

⁶¹ ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění - 1 část. *Právní rozhledy* [online databáze], 2018, č. 18, [cit. 16. ledna 2022]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

Nastane-li pojistná událost, aniž by pojistník jmenoval obmyšleného nebo obmyšlený práva nenabude,⁶² nabude pojistné plnění podmíněný náhradník, není-li ho, pojistník nebo osoby uvedené v § 2831 OZ⁶³. Zákonná posloupnost najde uplatnění pouze při odvolatelném obmyšlení. U neodvolatelného obmyšlení nabývá majetková práva obmyšlený ihned, nikoliv až pojistnou událostí.⁶⁴ Před uplatněním zvláštní posloupnosti mimo režim dědického řízení může uplatnit nárok na pojistné plnění sám pojistník, neboť se přednostně uplatní pravidla smlouvy ve prospěch třetí osoby,⁶⁵ konkrétně § 1768 OZ „*neodporuje-li to obsahu a účelu smlouvy, může věřitel plnění žádat pro sebe*“. Občanský zákoník upravuje zákonný odkaz ve prospěch manžela, dětí nebo rodičů pojištěného.⁶⁶ Tyto osoby nabývají práva na plnění postupně. Nemusí být splněna podmínka společné domácnosti.

Poslední oprávněnou skupinou osob, na kterou přejde nárok na pojistné plnění, není-li výše uvedených osob, jsou dědici pojištěného, oprávnění na základě libovolného dědického titulu nebo více titulů současně. Osoba se musí v dědickém řízení kvalifikovat jako dědic, jinak by nemohla pojistné plnění ve smyslu § 2831 odst. 2 OZ nabýt. Pojišťovna pravděpodobně vyčká na pravomocné usnesení soudu o nabytí dědictví. To ale neznamená, že pojistné plnění náleží do pozůstalosti po pojištěném. Nelze ho zahrnout mezi aktiva pozůstalosti.⁶⁷

V praxi může nastat situace, kdy pojistník opomene určit osobu obmyšlenou, a okruh zákonem určených osob bude bezvýsledně vyčerpán. V tom případě zemře-li pojištěný za účinnosti nového občanského zákoníku, přechází nárok na pojistnou sumu na stát podle § 1634 odst. 1 OZ, který stanoví, že na stát se hledí jako na zákonného dědice. Na stát přejde nárok na pojistné plnění, byť zde nelze mluvit o zmírnění hmotné újmy ztrátou pojištěného. Podle dřívější právní úpravy nepřejde-li nárok na obmyšleného, náhradníky nebo zákonného cessionáře, právo na pojistné

⁶² Z důvodu předemření pojištěného nebo aplikace zásady, že nikdo nemůže těžit ze svého nepoctivého jednání v situacích, kdy obmyšlený úmyslně způsobil pojistnou událost.

⁶³ Ustanovení § 2831 OZ zní: „(1) *Nebyl-li v době pojistné události obmyšlený určen, nebo nenabyl-li obmyšlený práva na pojistné plnění, nabývá tohoto práva manžel pojištěného, a není-li ho, děti pojištěného. (2) Není-li osoba uvedená v odstavci 1, nabývají práva na pojistné plnění rodiče pojištěného, a není-li jich, nabývají tohoto práva dědici pojištěného. Ustanovení o ochraně oprávněného dědice tím nejsou dotčena. (3) Vznikne-li právo na pojistné plnění více osobám, má se za to, že jejich podíly jsou stejné.*“

⁶⁴ ŠIMEK, Robert. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 996.

⁶⁵ Tamtéž, s. 998.

⁶⁶ Zákon o pojistné smlouvě v § 51 odst. 3 věty první obsahoval spolužijící osoby, které žily s pojištěným před jeho smrtí nejméně 1 rok ve společné domácnosti, občanský zákoník spolužijící osoby již do okruhu oprávněných nezahrnuje. Nárok na plnění na ně ovšem může přejít jako na dědice.

⁶⁷ Rozsudek NS ČSSR ze dne 29.9. 1967, sp. zn. 4 CZ 100/1967 (R 9/1968).

plnění bez náhrady zaniklo. Stát nenabýval dědictví jako dědic zůstavitele, ale jako odúmrt' podle § 462 OZ 1964.⁶⁸

Obecně lze říci, že pojistná suma nebude předmětem dědictví. Pojistné plnění ze smlouvy o životním pojištění bude předmětem dědického řízení, určí-li tak pojistník výslovně. Doložka může být textována pojistníkem v můj prospěch nebo v prospěch mé pozůstalosti. Takové určení má přednost před zákonnou posloupností podle § 2831 OZ a pojistná suma bude vypořádána v rámci pozůstalostního řízení.

Odvolatelně obmyšlený nabývá za života pojištěného pouze čekatelská práva, majetková práva nabude až vznikem pojistné události. Ve chvíli, kdy obmyšlený nabude přímý nárok, může s ním libovolně nakládat mezi živými i pro případ smrti. Nárok na pojistné plnění se může stát i předmětem exekuce vedené jeho věřiteli. Až do pojistné události odvolatelně obmyšlenému přímý nárok na pojistné plnění nenáleží, v případě jeho smrti před vznikem pojistné události, nenabude právo na pojistné plnění. Na jeho místo vstoupí předem určení náhradníci, pojistník nebo osoby uvedené v § 2831 OZ.⁶⁹

Rozličná situace nastává, když obmyšlený a pojištěný zemřou současně nebo za takových okolností, kdy nelze jednoznačně určit, zda obmyšlený přežil pojištěného či naopak. Občanský zákoník tyto situace upravuje v § 2836 pomocí systému zákonných fikcí. Pojistné právo obsahuje vlastní úpravu současné smrti více osob, která je speciální k § 27 OZ.

První fikce obsažená v § 2836 OZ stanovuje, že v případě nejasností o pořadí úmrtí se má za to, že pojištěný přežil obmyšleného. Obmyšlený, který nesplní podmínku přežití pojištěného, nenabývá pojistnou událostí právo na pojistné plnění. Toto právo tak nabydou ostatní obmyšlení nebo náhradníci za obmyšlenými, kteří byli určeni pojistníkem v pojistné smlouvě. Druhá fikce se uplatní v situacích, kdy pojistník neurčil v pojistné smlouvě jiných obmyšlených než těch, kteří zemřeli, a o nichž panuje nejistota, jestli přežili pojištěného. V tomto případě nastává fikce, že obmyšlený přežil pojištěného a smrtí pojištěného nabyl právo na pojistné plnění. Pojistné plnění se stane součástí dědictví po obmyšleném. Bohman v komentářové literatuře k uvedenému uvádí, že *„zákon tak jednoznačně preferuje výplatu pojistného plnění obmyšleným určeným pojistníkem v pojistné smlouvě, popř. dědicům obmyšleného společně zemřelým s pojištěným, na úkor zákonné*

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1144/2016.

⁶⁹ ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění - 1 část. *Právní rozhledy* [online databáze], 2018, č. 18 [cit. 16. ledna 2022]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

posloupnosti“.⁷⁰ Zemře-li obmyšlený před smrtí pojištěného, je zde časová prodleva, ve které pojistník může upravit svou vůli na základě nastalé situace a určit nového obmyšleného. V případě že pojištěný a obmyšlený zemřou současně nebo za okolností, ze kterých nelze zjistit, kdo zemřel poslední, pojistník možnost změny své vůle ztrácí.

2.1.7 Penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření

Spoření na stáří formou penzijního připojištění je upraveno zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. Z penzijního připojištění může být poskytována starobní, invalidní, výsluhová a pozůstalostní penze. Smlouvu o penzijním připojištění bylo možno uzavřít do 30. 11. 2012. Zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem nebyl zrušen. § 190 odst. 2 zákona 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření stanoví, že *„práva a povinnosti účastníka v transformovaném fondu a příjemce dávky penzijního připojištění z transformovaného fondu se řídí zákonem o penzijním připojištění, sjednaným penzijním plánem a smlouvou o penzijním připojištění. Jejich nároky zůstávají s výjimkou omezení nároku na převod prostředků k jinému fondu zachovány.“* Prostředky účastníků penzijního připojištění jsou vyčleněny v transformovaném fondu.

Zemře-li účastník penzijního spoření, aniž by mu byla penze nebo jednorázové vyrovnání vyplaceno, mohou v zásadě nastat dvě varianty. V první variantě vznikne nárok na pozůstalostní penzi obmyšlenému určenému ve smlouvě o penzijním připojištění podle § 23 odst. 1 písm. b PenPři.⁷¹ Obmyšlenému bude vyplacena pozůstalostní penze v několika splátkách v souladu s penzijním plánem. Tento způsob výplaty je výhodný v tom, že v pozůstalostní penzi je obsažen státní příspěvek. Negativum spočívá v tom, že zemře-li osoba obmyšlená před výplatou všech splátek pozůstalostní penze, zbylé nevyplacené splátky se stanou majetkem penzijního fondu.⁷² Nevznikne-li obmyšlenému nárok na pozůstalostní penzi, např. účastník neobmyslel žádnou osobu, pozůstalostní penze nebyla ve smlouvě ujednána nebo se

⁷⁰ BOHMAN, Ludvík. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1423-1424.

⁷¹ Ustanovení § 23 odst. 1 PenPři zní: *„(1) Odbytné náleží a) [...] b) fyzickým osobám určeným ve smlouvě, pokud účastník zemřel a nebyla mu vyplácena penze nebo vyplaceno jednorázové vyrovnání a pokud nevznikl nárok na pozůstalostní penzi nebo pokud se nároku na pozůstalostní penzi všechny fyzické osoby určené ve smlouvě písemně vzdaly.“*

⁷² STÁŇA, Jakub. *Nepříliš známé riziko penzijního připojištění*. [online]. *epravo.cz*, [cit. 29. března 2022]. Dostupné na <https://www.epravo.cz/top/clanky/nepriilis-zname-riziko-penzijnihopripojisteni-110750.html>.

všichni obmyšlení nároku na pozůstalostní penzi vzdali, v tom případě podle § 25 PenPří⁷³ platí, že se částka jednorázového odbytného bez státního příspěvku se stává předmětem dědictví.

Podle důvodové zprávy k zákonu č. 42/1994 Sb. nejsou-li dědicové, stávají se zaplacené příspěvky majetkem penzijního fondu, který jich následně použije ve prospěch penzijního připojištění. Tato teze je podle mého názoru stejně jako u životního pojištění překonána účinností nového občanského zákoníku, neboť ten v § 1634 odst. 1 stanoví, že se na stát hledí jako na zákonného dědice. Nikdy tedy nedojde k situaci, kdyby byly vyčerpány dědicové účastníka penzijního připojištění.

Od 1. 12. 2012 mohou osoby uzavírat pouze smlouvu o doplňkovém penzijním spoření. Z doplňkového penzijního spoření může být podle § 20 DPenzSpoř poskytována starobní penze na určenou dobu, invalidní penze na určenou dobu, jednorázové vyrovnání, odbytné, úhrada jednorázového pojistného pro doživotní penzi, úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu. V případě smrti účastníka penzijního spoření penzijní společnost vyplatí jednorázové vyrovnání osobě určené penzijní smlouvou. Penzijní společnost vyplatí určené osobě jednorázové vyrovnání podle § 24 DPenzSpoř,⁷⁴ jestliže účastníku za života vznikl nárok na dávku, ale před smrtí mu nebyl vyplacen, anebo vyplatí určené osobě zbylé finanční prostředky, které nebyly vyplaceny. Nevznikl-li účastníku za jeho života nárok na penzi, bude po jeho smrti určené osobě vyplaceno tzv. odbytné⁷⁵, již ale bez nároku na státní příspěvek.⁷⁶

⁷³ Ustanovení § 25 PenPří zní: „Zemřel-li účastník, kterému nebyla vyplácena penze, a nevznikl-li nárok na odbytné podle § 23 odst. 1 písm. b) nebo pozůstalostní penzi, stává se částka vypočtená podle § 23 odst. 2 předmětem dědictví, pokud jsou dědici.“

⁷⁴ Ustanovení § 24 DPenzSpoř zní: „(1) Jednorázové vyrovnání a) [...], b) náleží určené osobě, pokud účastník zemřel po dni, ke kterému mu vznikl nárok na dávku uvedenou v § 19 písm. a) až c), e) nebo f) a před jejím vyplacením, nebo pokud účastník zemřel a starobní nebo invalidní penze na určenou dobu mu již byla vyplácena; v takovém případě má určená osoba nárok na jednorázové vyrovnání ve výši odpovídající dosud nevyplacené části prostředků účastníka, c) stává se předmětem dědictví, neurčí-li účastník pro případy uvedené v písmeni b) určenou osobu. (2) [...] (3) V případě vzniku nároku na jednorázové vyrovnání určené osobě nebo dědici vyplatí penzijní společnost jednorázové vyrovnání do jednoho měsíce ode dne doručení písemné žádosti, pokud je prokázána smrt účastníka. (4) [...]“

⁷⁵ Ustanovení § 25 DPenzSpoř zní: „(1) Odbytné náleží a) [...], b) [...], c) určené osobě, pokud účastník zemřel a nevznikl mu nárok na dávku podle § 19 písm. a) až c), e) nebo f); neurčil-li účastník určenou osobu, stává se odbytné předmětem dědictví. (2) Výše odbytného představuje hodnotu prostředků účastníka ke dni zániku závazků ze smlouvy o doplňkovém penzijním spoření určenému v dohodě účastníka a penzijní společnosti, nebo ke dni doručení výpovědi, po odečtení poskytnutých státních příspěvků. (3) [...] (4) [...]“

⁷⁶ Viz § 25 Důvodová zpráva k zákonu 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření. <<https://www.beckonline.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=oz5f6mrqgeyv6nbsg5pwi6q&groupIndex=0&rowIndex=0>>.

Neurčil-li účastník osobu určenou ve smlouvě, nebo ta nenabyla nárok na plnění, nebo se ho vzdala, nárok se stává předmětem dědického řízení.

Oproti životnímu pojištění je v § 26 DPenzSpoř upravena povinnost penzijní společnosti informovat určenou osobu do dvou měsíců ode dne, kdy se dozvěděla o smrti účastníka, o jejím nároku z penzijního spoření.

2.1.8 Mzdová a platová práva

Pracovněprávní vztah je závazkový právní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, který může vzniknout jen na základě právního jednání mezi nimi. Mezi základní pracovněprávní vztahy řadíme pracovní poměr a právní vztahy založené dohodami konanými mimo pracovní poměr. Mezi jeden ze způsobů skončení pracovního poměru řadíme smrt zaměstnance, neboť sjednaný pracovní poměr může být zaměstnancem plněn pouze osobně.⁷⁷

Smrtí zaniká pracovní poměr a nepeněžité závazky, a to jak ty, kterých je věřitelem zaměstnanec, tak i ty, kterých je dlužníkem, neboť jsou podle obecných pravidel vázány pouze na jeho osobu a nelze je převést na jinou. Naopak peněžité pohledávky, které v době smrti zaměstnance stále trvaly, smrtí nezanikají a zaměstnavatel je musí vypořádat.⁷⁸

Osud peněžitých práv, které smrtí zaměstnance nezanikly, může být různý. První skupinou jsou majetková práva zaměstnance vůči zaměstnavateli, která nezanikají a stávají se součástí pozůstalosti a přecházejí na pozůstalé v rámci dědického řízení. Do této kategorie řadíme veškeré jiné peněžité pohledávky zaměstnance za zaměstnavatelem, než jsou mzdová a platová práva.⁷⁹ Například odměny za životní či pracovní jubilea, odměnu za poskytnutí pomoci při předcházení požárů, přeplatek z ročního zúčtování daně z příjmů ze závislé činnosti, různé benefity, které zaměstnavatel zaměstnanci poskytuje z pracovní, resp. kolektivní smlouvy, a na jejichž výplatu měl zaměstnanec nárok, jako je plnění ze sociálního či kulturního fondu.⁸⁰

Do pozůstalosti je od 1. 1. 2007 zahrnut nárok na bolestné a kompenzace za stížení společenského uplatnění, jak judikoval v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 936/2010 Nejvyšší soud: „Podle nové právní úpravy účinné od 1. 1. 2007 peněžité práva (pohledávky na peněžité plnění)

⁷⁷ DOLEŽÍLEK, Jiří. In: BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1326.

⁷⁸ DOLEŽÍLEK, Jiří. In: BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1147–1148.

⁷⁹ Dále mzdová a platová práva, která přesahují výši třech průměrných platů.

⁸⁰ ŠUBRT, Bořivoj In: ŠUBRT, Bořivoj, VRAJÍK, Michal. *Skončení pracovního poměru a dalších pracovněprávních vztahů v souvislostech*. Praha: ANAG, 2019, s. 21.

zaměstnanec jeho smrtí zásadně (bez výjimky) nezanikají. Okolnost, že v ustanovení § 328 odst. 1 zák. práce (ve znění účinném od 1. 1. 2007) „chybí“ oproti dosavadní právní úpravě zmínka o osudu nároků na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění, zřejmě znamená, že to, že „peněžitá práva zaměstnanec jeho smrtí nezanikají“, platí od 1. 1. 2007 i o pohledávkách na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění.“

Nárok na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění způsobený pracovním úrazem, smrtí zaměstnanec nezaniká a v plné výši se stává předmětem dědictví, a to i v případě, že nárok nebyl přiznán, a ani nebyl uplatněn u orgánu veřejné moci. Rozdílně tomu je u nároku na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění podle občanského zákoníku (tedy ve všech ostatních případech, kdy se nejedná o pracovní úraz). Nárok se stává součástí pozůstalostního řízení, byl-li uznán nebo alespoň uplatněn u orgánu veřejné moci ve smyslu § 1475 odst. 2 OZ.⁸¹

Druhou skupinou práv jsou práva, která přecházejí na pozůstalé podle § 328 odst. 1 ZPr.⁸² Mzdová (platová) práva zesnulého zaměstnanec přejdou dnem smrti na zákonem vypočtené osoby. „*Oprávněné osoby korespondují s osobami první a druhé dědické třídy (§ 1635 a 1636 ObčZ vyjma tzv. spoluzijících osob); preferován je pozůstalý manžel jako osoba zemřelému nejbližší.*“⁸³ Nárok přechází postupně. Žil-li zesnulý zaměstnanec ve společné domácnosti pouze s dětmi, přejde na ně nárok poměrně, zákon nečiní rozdíl mezi zaopatřenými a nezaopatřenými dětmi nebo zletilými a nezletilými. Přejde-li nárok na více pozůstalých současně, zaměstnavatel se zproští závazků vůči ostatním i splněním jen jednomu z nich.⁸⁴

Zákoník práce ve výčtu oprávněných osob opomněl registrovaného partnera a nenásleduje soukromoprávní úpravu v § 3020 OZ, která „*zrovnoprávňuje*“ registrované partnery s manžely ve všech aspektech soukromého práva podle OZ, vyjma práva rodinného.⁸⁵ „*Žil-li zaměstnanec v době smrti ve společné domácnosti s partnerem v registrovaném partnerství (srov. RegP), mohou*

⁸¹ PAVELEK, Ondřej. Přechod nároku na bolestné a za ztížení společenského uplatnění: aktuální otázky. *Bulletin advokacie*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 8-9.

⁸² Ustanovení § 328 odst. 1 zní: „*Peněžitá práva zaměstnanec jeho smrtí nezanikají. Do výše odpovídající trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku přecházejí mzdová a platová práva z pracovněprávního vztahu uvedeného v § 3 větě druhé postupně na jeho manžela, děti a rodiče, jestliže s ním žili v době smrti ve společné domácnosti; předmětem dědictví se stávají, není-li těchto osob.*“

⁸³ HORÁK, Ondřej. Přechod práv jinak než děděním z pracovního a služebních poměrů. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 20, s. 714.

⁸⁴ ŠUBRT, Bořivoj, VRAJÍK, Michal. *Skončení pracovního poměru a dalších pracovněprávních vztahů v souvislostech*. Praha: ANAG, 2019, s. 20.

⁸⁵ HORÁK, Ondřej. Přechod práv jinak než děděním z pracovního a služebních poměrů. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 20, s. 715.

*přejít na partnera zaměstnancova mzdová a platová práva jen děděním.*⁸⁶ Právní úprava zakládá nedůvodnou nerovnost mezi manžely a registrovanými partnery, když na manžela přechází mzdové nároky mimo pozůstalostní řízení, ale na registrovaného partnera pouze děděním a za předpokladu, že neexistuje jiná oprávněná osoba podle § 328 odst. 1 ZPr. Na registrovaného partnera může přejít plnění v jiné výši, z důvodu rozdělení pozůstalosti mezi více dědiců, anebo může být majetek zaměstnance předlužen a soud provede zpeněžení veškerého majetku zůstavitele (majetek likvidační podstaty) a výtěžek rozvrhne mezi věřitele. Zákoník práce opomenutím registrovaných partnerů selhává v naplnění účelu institutu, jako rychlé reakce na nastalou situaci a finanční zajištění nukleární rodiny zesnulého.

Pro uplatnění přechodu mzdových práv podle zákoníku práce musí být splněna mimo jiné podmínka společné domácnosti. Společná domácnost je pro potřeby pracovního práva definována v § 347 odst. 5 ZPr jako „*společenství fyzických osob, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby*“. Společenství spolu žijících osob musí vykazovat známku trvalosti. Pojmový znak trvalosti nesplňuje bydlení na přechodnou dobu. Není vyžadováno přihlášení k trvalému pobytu v obydlí, kde vedou osoby společnou domácnost. Zákon ve svých ustanoveních nestanovuje minimální dobu, po jakou spolu žijící osoby musí vést společnou domácnost. Podmínku trvalosti naplní osoby, které mají úmysl žít spolu natrvalo. Úmysl musí být v každém jednotlivém případě prokázán z objektivně zjistitelných skutečností. Další podmínkou je společné uhrazování nákladů, přitom lze mít za to, že se nejedná jen o finanční náklady, a že nemusí být hrazeny členy domácnosti stejnou měrou.⁸⁷ Obě podmínky musí být splněny kumulativně, budou-li mít osoby úmysl žít spolu trvale, ale nebudou společně uhrazovat náklady na chod domácnosti, nebudou naplněny pojmové znaky společné domácnosti a na obmyslené osoby nepřejdou mzdová (platová) práva podle § 328 odst. 1 ZPr.

Mzdové (platové) nároky, které ke dni smrti zaměstnance nebyly uspokojeny přecházejí až do výše trojnásobku průměrné měsíční mzdy na osoby stanovené zákonem. Výši průměrného měsíčního výdělku zaměstnavatel stanoví podle pravidel obsažených v § 351 až § 362 ZPr. Zaměstnavatel vypočte průměrnou měsíční mzdu zaměstnance, zpravidla z hrubé mzdy za kalendářní čtvrtletí, předcházející jeho smrti a odpracované doby. Mzdové a platové nároky

⁸⁶ DOLEŽÍLEK, Jiří. In: BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1328.

⁸⁷ DOLEŽÍLEK, Jiří. In: BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1147-1148.

nemusí dosahovat výše trojnásobku průměrného měsíčního výdělku. V takovém případě, při splnění podmínek, přecházejí v plné výši. V opačném případě, kdy mzdové nároky přesáhnou výši trojnásobku měsíčního výdělku, přecházejí do výše trojnásobku stanoveným způsobem, ve zbytku se stávají součástí pozůstalostního jmění.⁸⁸

Pohledávky má povinnost zaměstnavatel vyplatit na výzvu příslušného člena domácnosti bez zbytečného odkladu. Zaměstnavatel je oprávněn požadovat prokázání skutečností, které zakládají právo člena domácnosti na výplatu pohledávek, nejsou-li mu známi. V tom případě je oprávněný pozůstalý povinen skutečnosti prokázat tak, aby měl zaměstnavatel alespoň rozumnou jistotu, že mu nárok náleží. Pro prokázání těchto skutečností není stanovená forma. V praxi bude oprávněný skutečnosti prokazovat oddacím listem, rodným listem, společnou nájemní smlouvou nebo čestným prohlášením. Pokud zaměstnavatel nemá přiměřenou jistotu, že je osoba oprávněná plnění přijmout, může výplatu odepřít a složit plnění do soudní úschovy, nebo do úschovy pověřenému notáři jako soudnímu komisaři projednávající řízení o dědictví. Oprávněná osoba se bude soudit se zaměstnavatelem o peněžité prostředky v úschově.⁸⁹

Tato peněžítá práva zaměstnavatel nesmí vyplatit na účet určený pro výplatu mzdy. Účet zaměstnance se stává součástí pozůstalosti, která bude vypořádána v rámci dědického řízení.⁹⁰ Soudím, že pokud mzda (plat) zesnulého byla postižena srážkami ze mzdy, a to jak zákonnými, exekučními nebo sjednanými, měl by zaměstnavatel z poslední dosažené mzdy srážky provézt, protože nárok na srážku dospěl ještě před smrtí zesnulého.

Do kategorie mzdových a platových práv, které mohou přejít podle § 328 odst. 1 ZPr, řadíme mimo hlavní pohledávku na mzdu (plat) i ostatní pohledávky na náhradu mzdy a nevyčerpanou dovolenou,⁹¹ odměnu za pracovní pohotovost a rozdíl mezi dosaženou a vyplacenou mzdou ve vyrovnávacím období při kontu pracovní doby.⁹²

Obdobnou úpravu obsahují zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání v § 159 odst. 6 a 7, zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů v § 212 odst. 1 a 2. Oproti úpravě v zákoníku práce oba zákony stanovují zánik nároku na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění. Souhlasím s Horákem, že úprava příslušníků

⁸⁸ VRAJÍK, Michal. Smrt zaměstnance z pohledu zaměstnavatele. *Mzdová účetní*, 2014, roč. 19, č. 7-8, s. 21.

⁸⁹ Tamtéž, s. 22.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 27. 3. 1980, sp. zn. 5 CZ 6/80 (R 44/1982).

⁹² DOLEŽÍLEK, Jiří. In: BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1147-1148.

bezpečnostních sborů by měla následovat úpravy v zákoníku práce, a dovodit, že nárok na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění nezaniká.⁹³ Zákon č. 234/2014 Sb., o státní službě, problematiku přechodu práv po smrti zaměstnance neupravuje. Ty přecházejí v plné výši v rámci dědického řízení.

2.2 Instituty veřejného práva

V této podkapitole se budu zabývat majetkovými právy, které přecházejí mimo pozůstalost podle veřejnoprávních předpisů. „*Dávka obecně představuje majetkový převod ve prospěch jiného, buď v penězích, nebo ve věcech. Pomocí dávek se přerozdělují prostředky ve prospěch potřebných, jejichž potřeby byly společensky uznány.*“⁹⁴ Majetková práva v této podkapitole bude systematicky řazena podle délky jejich poskytování. V první řadě představím dávky důchodového pojištění, které bychom mohli charakterizovat jako dlouhodobé. Poté rozpracuji dávky státní sociální podpory, které jsou svou povahou střednědobé. Následně pojednám o dávkách nemocenského pojištění, které řadíme mezi krátkodobé dávky. Na konci této kapitoly uvedu dávky osob se zdravotním pojištěním a příspěvek na péči.

2.2.1 Dávky důchodového pojištění

Dávky z důchodového pojištění jsou důchody podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Důchody zákon dělí na starobní, invalidní, vdovský a sirotčí podle § 4 ZDP. Cílem důchodů je zabezpečení oprávněného v případě dlouhodobé sociální události, kterou je stáří, dlouhodobý nepříznivý zdravotní stav nebo smrt.

Důchody jsou peněžité opakující se dávky obligatorního charakteru, na které vzniká požiteli nárok splněním podmínek stanovených zákonem v § 54 odst. 1 ZDP. Pro nárok na důchod je třeba splnit kumulativně více podmínek, proto nárok vznikne dnem, kdy je splněna poslední podmínka.⁹⁵

Přechod důchodu po smrti oprávněného na jiné osoby upravuje § 63 ZDP.⁹⁶ Při přechodu důchodu mohou nastat dvě varianty. V první variantě oprávněný za svého života uplatnil nárok

⁹³ HORÁK, Ondřej. Přechod práv jinak než děděním z pracovního a služebních poměrů. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 20, s. 715.

⁹⁴ TOMEŠ, Igor. In: TOMEŠ, Igor *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010, s. 338.

⁹⁵ PŘIB, Jan. In: PŘIB, Jan, VOŘÍŠEK, Vladimír. *Důchodové předpisy s komentářem*. 7. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2012, s. 170.

⁹⁶ Ustanovení § 63 ZDP zní: „(1) Zemřel-li oprávněný po uplatnění nároku na dávku důchodového pojištění, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nároku na částky splatné do dne smrti oprávněného postupně manželka (manžel), děti a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti v domácnosti. Podmínka žít v domácnosti nemusí být splněna

na dávku důchodového pojištění, ale ta mu doposud nebyla přiznána, proto osoby vstoupí do dalšího řízení o dávce, a poté budou nabývat nárok na částky splatné do dne smrti žadatele. *A contrario* nebyl-li nárok oprávněným za života uplatněn, nemohou osoby svým jednáním řízení o dávce zahájit a nárok na dávku důchodu jim nevznikne. Druhou variantou, která je upravena v 63 odst. 2 ZDP, je situace, kdy už řízení o dávce proběhlo, dávka byla oprávněnému před smrtí přiznána, ale splatné částky důchodu mu nebyly vyplaceny. Tyto dávky je orgán sociálního zabezpečení povinen vyplatit oprávněné osobě. Oprávněné osoby vypočtené zákonem, jež mají nárok na přechod důchodu po zemřelém, jsou postupně manžel, děti (zletilé i nezletilé) a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti v domácnosti⁹⁷ (splnění požadavku domácnosti není vyžadováno u dětí, po zemřelém zůstaviteli, které mají zároveň právo na sirotčí důchod). Nedoplatek splatného důchodu se stane předmětem dědictví, není-li zde žádné oprávněné osoby. Oprávněná osoba či dědic zůstavitele musí o výplatu dávky požádat. Právní nástupce doloží k žádosti doklady prokazující jeho právo nabýt dávky (např. oddací list, společnou nájemní smlouvu). Dědic připojí kopii pravomocného usnesení o nabytí dědictví. V případě, že splatná dávka byla zůstaviteli za života v plné výši vyplacena, nevzniká státní správě sociálního zabezpečení nedoplatek, který by byla povinna vyrovnat osobě oprávněné. Vyplacené nespotřebované částky dávky se stanou okamžikem smrti zůstavitele součástí dědictví.

S danou problematikou úzce souvisí oznamovací povinnost pozůstalých osob o smrti poživatele důchodu orgánu sociálního zabezpečení a problematika přeplatku. V následujících řádcích se jednotlivé povinnosti pozůstalých pokusím stručně nastínit.

Pozůstalí ani jiné osoby obecně nejsou zatíženi oznamovací povinností k orgánu sociálního zabezpečení. Informační povinnost je stanovena matričnímu úřadu, a to ve lhůtě dvou týdnů od provedení zápisu do knihy úmrtí, zasláním opisu úmrtního listu. ČSSZ přijímá informace i z registru obyvatel, agendového informačního systému evidence obyvatel a v neposlední řadě i z došlých žádostí o pozůstalostní dávky.⁹⁸ Situace se mění v případě vyplácení dávek jinému

u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod po zemřelém. (2) Byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněného, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněného, členům jeho rodiny podle pořadí a za podmínek stanovených v odstavci 1. (3) Nároky přecházející na osoby uvedené v odstavcích 1 a 2 nejsou předmětem dědictví; předmětem dědictví se stávají, není-li těchto osob.“

⁹⁷ K pojmu společné domácnosti srov. kapitolu 2.1.8. Mzdová a platová práva.

⁹⁸ Česká správa sociálního zabezpečení, *Důležité informace související s úmrtím příjemce důchodu* [online]. Česká správa sociálního zabezpečení [cit. 12. ledna 2022]. Dostupné z: <<https://www.cssz.cz/web/cz/informace-pri-umrti- duchodce>>.

příjemci, kterým může být zákonný zástupce, opatrovník, zvláštní příjemce či člen domácnosti.⁹⁹ Osoba v postavení jiného příjemce má zákonem danou povinnost ohlásit plátcí úmrtí poživatele do 8 dnů od úmrtí.¹⁰⁰

Důchody jsou vypláceny dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách. Dávka náleží od konkrétního dne splatnosti důchodu do dne předcházejícího dni splatnosti v následujícím měsíci. Dávka poživateli důchodu nebude náležet, pokud se nedožil ani prvního dne splatnosti důchodu. Byla-li přesto dávka vyplacena, vzniká přeplatek. Byl-li důchod vyplácen na účet oprávněného a nachází-li se zde osoba, která je oprávněná disponovat s peněžními prostředky na účtu, je tato osoba odpovědná za přeplatek na splátce důchodu, který byl vyplacen po dni, za který náležela poslední výplat. Osoba je povinna splátku vrátit. Není-li taková osoba, bude tížit tato povinnost postupně manžela, pokud mu vznikl nárok na vdovecký důchod, a dále rodiče a děti zemřelého, pokud splnili podmínku společné domácnosti. Stejný postup platí i v případě, že byl důchod vyplácen na účet manžela oprávněného. V takovém případě je manžel povinen vrátit plátcí dávku, která oprávněnému již nenáležela. Není-li výše uvedených osob budou tyto splátky jako dluh zemřelého vypořádány v dědickém řízení.¹⁰¹

2.2.2 Dávky státní sociální podpory

Dávky státní sociální podpory jsou v českém právním řádu upraveny zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Dávky zákon dělí na dávky poskytované v závislosti na výši příjmu (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné) a na ostatní dávky (rodičovský příspěvek a pohřebné). Úprava si klade za cíl dosáhnout účinné pomoci rodinám a dětem v zákonem předvídaných životních situacích, kdy rodina není schopna svými vlastními prostředky pokrýt náklady na výživu a ostatní základní potřeby.¹⁰²

Přechod dávek státní sociální podpory je upraven v § 56 ZSSP.¹⁰³ Zemře-li oprávněná osoba, budou nárok na přiznané doposud nevyplacené dávky nabývat osoby uvedené v § 7 ZSSP.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Ustanovení § 50 odst. 1 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.

¹⁰¹ Ustanovení § 64 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

¹⁰² KOLDINSKÁ, Kristina, TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 245.

¹⁰³ Ustanovení § 56 ZSSP zní: „(1) Zemřela-li oprávněná osoba po uplatnění nároku na dávku, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nárok na částky splatné do dne smrti oprávněné osoby stejným dílem osoby, k nimž bylo přihlíženo při stanovení rozhodného příjmu podle § 7, jde-li o dávky poskytované v závislosti na výši příjmu, a v ostatních případech osoby uvedené v § 7 odst. 2. (2) Byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněné osoby, vyplátí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněné osoby, stejným dílem osobám uvedeným v odstavci 1. (3) Nároky na dávky podle tohoto zákona nejsou předmětem dědictví.“

Jejich okruh se liší podle toho, zda se jedná o dávku poskytovanou v závislosti na výši příjmu, nebo o ostatní dávku. Byl-li nárok na dávku zesnulým uplatněn, ale nebylo-li v dané věci vydáno pravomocné rozhodnutí, pozůstalé osoby vstoupí do řízení o dávce. *A contrario* pozůstalí nejsou oprávněni řízení o dávce vlastním jednáním zahájit. U dávek poskytovaných v závislosti na výši příjmu je okruh oprávněných totožný s okruhem osob, k nimž bylo přihlíženo při stanovení rozhodného příjmu. Pouze na osoby, které byly součástí rodiny oprávněného v řízení o dávce, může přejít nárok na výplatu dávek. U ostatních dávek, u kterých nejsou společně posuzované osoby, je okruh osob vypočten v § 7 odst. 2 ZSSP¹⁰⁴. Nárok přechází na oprávněné pozůstalé osoby rovným dílem. Nárok na dávku není předmětem dědictví, není-li tu žádné oprávněné osoby.

2.2.3 Dávky nemocenského pojištění

Dávky nemocenského pojištění jsou upraveny zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Dávky jsou určeny pouze ekonomicky činným osobám, jež v důsledku sociální události ztratily schopnost vlastní výdělečnou činností zaopatřovat své potřeby. Z pojištění jsou poskytovány krátkodobé, resp. střednědobé dávky, řešící negativní dopady dočasné pracovní neschopnosti.¹⁰⁵

Na základě sociálních událostí, kterými jsou nemoc, úraz, těhotenství, rané mateřství či potřebná péče, můžeme dávky členit na poskytované z důvodu nemoci, a to na nemocenské poskytované při dočasné pracovní neschopnosti pro nemoc, úraz nebo při karanténě, a ošetrovné poskytované při ošetřování nemocného člena rodiny, anebo při péči o dítě do 10 let věku v případech stanovených zákonem. Dávky poskytované z důvodu mateřství, a to peněžitá pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství¹⁰⁶

Dávky nemocenského pojištění jsou oprávněnému vypláceny měsíčně zpětně. Smrtí pojištěného přechází nárok na dávku na osoby vypočtené zákonem v § 51 ZNP.¹⁰⁷ Okruh

¹⁰⁴ Přechod ostatních dávek byl upraven novelou zákona č. 281/2009 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Do účinnosti této novely nebyl přechod ostatních dávek možný, smrtí oprávněného nárok na dávku zanikl.

¹⁰⁵ KOLDINSKÁ, Kristina. In: KOLDINSKÁ, Kristina, TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 137.

¹⁰⁶ ZEMANOVÁ, Jana. In: TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 105.

¹⁰⁷ Ustanovení § 51 ZNP zní: „(1) Zemřel-li pojištěnec po vzniku nároku na dávku, přechází nárok na výplatu částek dávky, které nebyly pojištěnci vyplaceny, postupně na manžela (manželku), děti a rodiče, jestliže žili s pojištěncem v době jeho smrti v domácnosti, pokud pojištěnec splňoval podmínky nároku na výplatu dávky; tyto osoby vstupují též do řízení o dávce. Pokud pojištěnec neuplatnil nárok na výplatu dávky, mohou tento nárok uplatnit osoby uvedené ve

oprávněných je stanoven stejně jako v případě nároku na nevyplacenou dávku důchodu po zůstaviteli. Oprávněnými budou postupně manžel (manželka), děti, rodiče, jestliže žili s pojištěncem v domácnosti v době jeho smrti, a pojištěnec splňoval podmínky na výplatu dávky. Jestliže v době smrti oprávněného probíhalo řízení o dávce, která nebyla doposud přiznána, osoba bude namísto oprávněného účastníkem řízení. Oprávněný pozůstalý může z vlastní vůle iniciovat zahájení řízení o přiznání dávky. Tak tomu bude například v případě, kdy osoba nenabyla do své smrti vědomí, nemohla tak podepsat IV. díl tiskopisu „rozhodnutí o dočasné pracovní neschopnosti, a požádat o přiznání dávky.¹⁰⁸ Oprávněná osoba bude muset požádat o výplatu dávky ve svůj prospěch a prokázat rozhodující skutečnosti. Nepožádal-li zesnulý zaměstnanec o přiznání dávky a neexistuje-li oprávněná osoba podle § 51 ZNP, která by mohla zahájit řízení o dávce, dávka se nestane součástí dědictví, neboť dědic není oprávněn zahájit řízení o přiznání dávky¹⁰⁹

Není-li zde žádné osoby, která by splňovala podmínky pro přechod dávky podle § 51 ZNP, stanou se dávky součástí pozůstalosti.

2.2.4 Dávky osob se zdravotním postižením

Dávky osob se zdravotním postižením jsou v českém právním řádu upraveny zákonem č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením. Peněžitými dávkami je podle tohoto zákona příspěvek na mobilitu a na zvláštní pomůcku.

Přechod dávek je upraven § 17¹¹⁰ zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením. Bylo-li vedeno s oprávněným řízení o dávce, ale do jeho smrti nebylo vydáno pravomocné rozhodnutí, stane se oprávněná osoba účastníkem řízení. V případě přiznání dávky jí budou náležet částky dávky za období od zahájení řízení do konce měsíce předcházejícímu smrti oprávněného. Podle zákona je právním nástupcem postupně manžel, děti nebo rodiče oprávněného,

větě první. (2) Nároky přecházející na osoby uvedené v odstavci 1 nejsou předmětem dědictví; předmětem dědictví se stávají, není-li těchto osob“.

¹⁰⁸ KOLDINSKÁ, Kristina, TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 149.

¹⁰⁹ VRAJÍK, Michal. Přechod práv a povinností z pracovněprávních vztahů. *Mzdová účetní*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 24.

¹¹⁰ Ustanovení § 17 zákona č. 329/2011 Sb. zní: „(1) Zemřela-li oprávněná osoba po uplatnění nároku na dávku, nabývají nárok na částky, na něž vznikl nárok do dne smrti oprávněné osoby, postupně manžel, děti a rodiče, jestliže žili s oprávněnou osobou v době její smrti ve společné domácnosti. Podmínka společné domácnosti nemusí být splněna u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod po zemřelém. (2) Byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněné osoby, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněné osoby, členům jeho rodiny podle pořadí a za podmínek stanovených v odstavci 1. (3) U příspěvku na zvláštní pomůcku se podle odstavce 1 nebo 2 postupuje jen v případě, jestliže zvláštní pomůcka byla zakoupena před smrtí oprávněné osoby, jinak nárok na tuto dávku a její výplatu zaniká.“

žili-li s oprávněným ve společné domácnosti. Podmínka společné domácnosti nemusí být splněna u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod po zemřelém.¹¹¹

Pro výplatu příspěvku na zvláštní pomůcku musí být splněna další podmínka, a to zakoupení kompenzační pomůcky již za života oprávněného. Jestliže do dne smrti oprávněného nebyla uzavřena kupní smlouva, smlouva o dílo, nebo inominátní smlouva na kompenzační pomůcku, nenabude právní nástupce oprávněného nárok na výplatu dávky ani v případě, že o nároku bylo již pravomocně rozhodnuto.¹¹²

Právní úprava výslovně nestanoví osud nevyplacených nebo doposud pravomocně nepřiznaných dávek, není-li osoby oprávněné, tedy právní úprava nestanovuje, zda jsou předmětem dědictví. V literatuře se můžeme setkat s názorem, že se dávky nestanou předmětem dědictví.¹¹³ S tímto názorem se nemohu jinak než ztotožnit, neboť dávky jsou úzce vázány na osobu poživatele. Podle mého názoru je vhodné, aby příspěvek obdrželi pouze osoby blízké zemřelému, které s ním sdíleli domácnost, a které se mohly finančně podílet na zakoupení pomůcky.

2.2.5 Příspěvek na péči

Příspěvek na péči je upraven zákonem č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách. Peněžitou dávkou podle tohoto zákona je příspěvek na péči poskytovaný osobám závislým na péči jiné osoby, a to podle stupně závislosti. Přechod dávky je upraven v § 16¹¹⁴ zákona o sociálních

¹¹¹ Podmínky pro nárok na sirotčí důchod jsou uvedeny v § 52 ZDP.

¹¹² BECK, Petr a kol. *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky pro osoby se zdravotním postižením* [online databáze], 2012, [cit. 16. února 2022]. Dostupné z: databáze Codexis.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Ustanovení § 16 zákona č. 108/2006 Sb. zní: „(1) Zemřel-li žadatel o příspěvek před pravomocným rozhodnutím o příspěvku, vstupuje do dalšího řízení a nabývá nárok na částky splatné do dne jeho smrti osoba blízká, asistent sociální péče uvedený v § 83, zařízení sociálních služeb poskytující pobytové sociální služby podle § 48, 49 nebo 50, zdravotnické zařízení poskytující sociální služby podle § 52, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (69), dětský domov nebo speciální lůžkové zdravotnické zařízení hospicového typu, pokud některá z těchto fyzických nebo právnických osob byla uvedena v žádosti o příspěvek, popřípadě v průběhu řízení ohlášena podle § 21 odst. 1 písm. d), jako osoba, která poskytuje žadateli o příspěvek pomoc. Účastníky řízení se stávají všechny fyzické nebo právnické osoby uvedené ve větě první, které se od zahájení řízení podílely na pomoci žadateli o příspěvek do dne jeho smrti. Tyto osoby nabývají nárok na částky příspěvku splatné do dne smrti žadatele o příspěvek za kalendářní měsíc, ve kterém poskytovaly pomoc. Pokud se v kalendářním měsíci podílelo na pomoci žadateli o příspěvek více těchto osob, nabývají nárok na částku příspěvku rovným dílem, pokud nepředloží příslušné krajské pobočce Úřadu práce dohodu o jiném rozdělení částky příspěvku. Nárok na výplatu příspěvku nenáleží za kalendářní měsíc, ve kterém žadatel o příspěvek zemřel, pokud mu od prvního dne tohoto kalendářního měsíce do dne smrti byla poskytována zdravotní péče v průběhu hospitalizace. (2) Jestliže byl příspěvek přiznán před smrtí oprávněné osoby, vyplatí se splatné částky příspěvku, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněné osoby, fyzické nebo právnické osobě uvedené v odstavci 1 větě první, pokud v kalendářním měsíci, za který příspěvek vyplacen, poskytovala oprávněné osobě pomoc a byla uvedena v žádosti o příspěvek, popřípadě ohlášena podle § 21 odst. 1 písm. d) nebo § 21 odst. 2 písm. c). Pokud se v kalendářním měsíci, za který nebyl příspěvek vyplacen, podílelo na pomoci oprávněné osobě více fyzických nebo právnických osob, nabývají tyto osoby nárok na příspěvek rovným dílem, pokud nepředloží příslušné krajské pobočce

službách ve prospěch právnických nebo fyzických osob, které byly uvedeny v žádosti o příspěvek, respektive ohlášeny v průběhu řízení a poskytovaly osobě v kalendářních měsících pomoc. Nebylo-li řízení pravomocně skončeno do dne smrti žadatele, tyto osoby se stávají účastníky řízení o příspěvku. Poskytovalo-li více osob v kalendářním měsíci pomoc žadateli nabývají nárok rovným dílem, pokud neoznámí vůči krajské pobočce Úřadu práce jiné rozdělení. Příspěvek na péči se nestává předmětem dědictví.

3 Rozlišení institutů podle společných znaků

V předchozí kapitole jsem rozdělila instituty, nabývání práv jinak než děděním podle jednoduchého klíče, a to podle toho, zda se jedná o soukromoprávní úpravu či veřejnoprávní úpravu. V této části se pokusím instituty rozřadit podle společných znaků.

3.1 Nabývání z vůle zemřelého / ex lege

Obecně můžeme rozlišit majetková práva, která budou přecházet formou singulární sukcese jinak než děděním z vůle samotného zůstavitele, a ta která budou přecházet pouze na základě zákona, a to i proti vůli zůstavitele. Z okruhu institutů nabývání jinak než děděním, můžeme vyčlenit zbytkovou kategorii, kterou bychom mohli nazvat jako nabývání smíšené. Do této kategorie můžeme zařadit nájem hrobového místa, pojistné plnění pro případ smrti. V obou případech, prvotně nabývá obmyšlený majetkového práva z vůle zemřelého, pro případ, že nebyl určen, zákon stanoví vlastní okruh obmyšlených.

Do první skupiny řadíme pojistné plnění z životního pojištění pro případ smrti, penzijní připojištění (doplňkové penzijní spoření) a pravé darování pro případ smrti. Ve všech těchto případech se jedná o obligace. Zůstavitelovi je ponecháno na vůli sjednání smlouvy, určení smluvní strany a osoby obmyšlené. Právě v této kategorii plnění mohou být nabývány větší peněžité částky. Předpisy, které upravují dané instituty nevyklučují zohlednění práva a povinnosti z nich v pozůstalostním řízení. Domnívám se, že by mohly být na základě vůle zůstavitele zohledněny v pozůstalostním řízení, pokud je dědic zároveň oprávněným ze smlouvy.

Úřadu práce dohodu o jiném rozdělení částky příspěvku. Nárok na výplatu příspěvku nenáleží za kalendářní měsíc, ve kterém oprávněná osoba zemřela, pokud jí od prvního dne tohoto kalendářního měsíce do dne smrti byla poskytována zdravotní péče v průběhu hospitalizace. (3) Nárok na příspěvek není předmětem dědictví. “

Do druhé kategorie majetkových práv řadíme všechny ostatní instituty vypočtené výše. Jejich společným znakem je určitá alimentární (zaopatřovací) funkce, kdy zemřelý poskytoval za svého života, ať už z důvodů plnění své zákonné, smluvní povinnosti, nebo o své dobré vůli osobám určitá plnění. Tato plnění budou nejčastěji poskytována ze mzdy nebo z dávek sociálního systému (důchody, dávky nemocenského pojištění).

3.2 Nabývání z pozůstalosti / od třetích osob

Majetková práva bychom mohli dále rozdělit podle toho, zda jsou nabývána přímo z pozůstalostního majetku, nebo z majetku třetích osob, ale odvozeně od zemřelého, ve většině případů se bude jednat o plnění, na které by měl zesnulý nárok sám, kdyby nezemřel.

Přímo z pozůstalostního majetku zůstavitele budou poskytovány zaopatřovací dávky podle § 1665–1669 OZ. Poskytování těchto dávek, je vždy podmíněno existencí pozůstalosti.¹¹⁵ Dávky bude poskytovat správce pozůstalosti, vykonavatel závěti, nejsou-li jmenováni dědic, respektive dědicové. Zpravidla budou dávky poskytovány v penězích, nejsou však vyloučeny ani naturální dávky. Dědic může poskytnout dávku i ze svého majetku, v tom případě bude mít nárok na náhradu poskytnutého plnění vůči pozůstalostnímu majetku.

Dalším plněním přímo z majetku zůstavitele je pravé darování pro případ smrti. Okamžikem smrti zůstavitele bude převedeno vlastnické právo k předmětu daru neevidovaného ve veřejné seznamu podle § 1099 OZ, vlastnictví k předmětu daru evidovaného ve veřejném seznamu se nabývá zápisem do tohoto seznamu.

Do druhé kategorie řadím plnění poskytovaná třetími osobami, na které měl zesnulý za života nárok. Jedná se o pohledávky, které zesnulému nebyly za života vyplaceny, například mzda, důchod, nemocenské. Zesnulý za svého života splnil všechny podmínky pro přiznání dávky/plnění, ta mu ovšem nebyla vyplacena nebo se jedná o plnění, které svou povahou nelze zkonsumovat (nájem bytu, nájem hrobového místa).

3.3 Nabývání dědici přímo / zprostředkovaně / vůbec

Na závěr můžeme rozdělit instituty podle toho, zda úprava stanovuje, že nárok přechází v poslední řadě na dědice nebo se stává předmětem dědictví. Do třetí skupiny budou patřit nároky, které není-li oprávněné osoby zaniknou.

¹¹⁵ TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta In: ŠMÍD, Ondřej, VACOVÁ, Radka a kol. *Výživné*. Praha: Leges, 2017, s. 123.

Do první skupiny bychom mohli zařadit pojistné plnění z pojištění pro případ smrti. V § 2831 OZ je jako poslední oprávněný uveden dědic pojištěného. Nárok na pojistné plnění přejde na dědice mimo pozůstalostní řízení z titulu pojistné smlouvy, to může být pro dědice mimořádně výhodné. Osoba se jako dědic musí právně kvalifikovat (musí být způsobilá dědit). Na pojistné plnění se ale nebudou vztahovat jiná ustanovení dědického práva, nebude se započítávat do pozůstalostního majetku, a nebude v řízení o pozůstalosti použit k hrazení dluhů zůstavitele.¹¹⁶

Do této skupiny dříve náležela i práva a povinnosti ze stavebního spoření podle § 8¹¹⁷ zákona č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a doplňkové podpoře ke stavebnímu spoření. Zákon stanovoval jako jedinou preferovanou osobu před dědici manžela zůstavitele. To je ovšem pochopitelné, neboť lze předpokládat, že manželé budou řešit společně bytovou potřebu. Mimo to stanovil, že se k právům a povinnostem ze stavebního spoření bude přihlížet v řízení o dědictví.

Nepřešlo-li stavební spoření na manžela, mohli se dědici dohodnout, kdo z nich vstoupí do smlouvy o stavebním spoření, To bylo výhodné i pro stavební spořitelnu, protože většinou byly smlouvy „dospořovány“ a nikoliv vypovídány. V případě neshody dědiců, závazek ze smlouvy ke dni smrti zůstavitele zanikl a nároky se stávaly předmětem dědictví. V souvislosti s novým občanským zákoníkem byl novelizován i zákon o stavebním spoření. Zákonem č. 303/2013 Sb. bylo ustanovení novelizováno¹¹⁸ tak, že závazek ze smlouvy o stavebním spoření zaniká. Předmětem dědictví se stane pohledávka na výplatu uspořené částky, záloh státní podpory evidovaných na účtu účastníka a zálohy státní podpory za kalendářní rok, ve kterém účastník zemřel a dluhy vzniklé v souvislosti se stavebním spořením. Od 1. 1. 2014 nemá manžel zůstavitele přednostní pohledávku.

Do druhé skupiny nároků řadíme instituty, u nichž zákonná právní úprava stanovuje, že budou předmětem dědictví, není-li jiných oprávněných osob. Na dědice přejde nárok z dědického

¹¹⁶ KLEGA, Lukáš. Práva, která v případě smrti přecházejí jinak než děděním. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 5, roč. 2015, s. 16.

¹¹⁷ Ustanovení § 8 zákona č. 96/1993 Sb. znělo: „(1) V případě úmrtí účastníka přecházejí práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření na pozůstalého manžela. K tomu soud přihlédne v řízení o dědictví. (2) Není-li pozůstalý manžel, jsou práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření předmětem dědění, jen dohodnou-li se dědicové v dohodě o vypořádání dědictví, že práva a povinnosti ze stavebního spoření převezme jeden z nich. (3) Nedojde-li mezi dědici k dohodě podle odstavce 2, smlouva o stavebním spoření zaniká dnem úmrtí zůstavitele a v dědickém řízení se vypořádá pouze uspořené částka, včetně úroků a poměrné částky státní podpory ke dni úmrtí účastníka stavebního spoření.“

¹¹⁸ Ustanovení § 8 zákona č. 96/1993 Sb. zní: „(1) Závazek ze smlouvy o stavebním spoření zaniká smrtí účastníka a součástí pozůstalosti je pohledávka na výplatu uspořené částky, pohledávka na výplatu záloh státní podpory evidovaných na účtu účastníka a zálohy státní podpory za kalendářní rok, ve kterém účastník zemřel, podle skutečně uspořené částky ke dni smrti účastníka v tomto kalendářním roce. Součástí pozůstalosti jsou i případné dluhy účastníka vyplývající ze stavebního spoření. (2) Při vyplacení státní podpory z důvodu smrti účastníka se § 12 odst. 2 nepoužije.“

titulu nikoliv z důvodu zvláštního právního nástupnictví, jak je tomu u jiných obmyšlených osob. Majetkové plnění se stane součástí pozůstalosti a může být použit k úhradě dluhů zůstavitele, bude se na něj vztahovat odměna notáře. Do této skupiny řadíme dávky důchodového a nemocenského pojištění, mzdová a platová práva zaměstnance.

Do poslední kategorie můžeme zahrnout práva, která nepřechází na dědice ani z titulu zvláštního právního nástupnictví pro případ smrti ani z titulu dědictví. Není-li oprávněných osob, nárok na jejich výplatu zanikne. Do této kategorie můžeme zařadit dávky státní sociální podpory, dávky osob se zdravotním postižením, příspěvek na péči nebo právo na zaopatření. Všechny tyto dávky mají společné to, že směřují vůči rodině (státní sociální podpory), výhradně vůči zůstaviteli (dávky osoby se zdravotním postižením) nebo tomu kdo poskytoval péči zůstaviteli (příspěvek na péči).

4 Případy dědické nezpůsobilosti a nabývání jinak než děděním

V této kapitole se budu zabývat vybranými plněními z toho hlediska, zdali obsahují vlastní úpravu, která by potírala případné závadné jednání vůči zemřelému a vylučovala osoby z toho, co by jinak pro svou dědickou nezpůsobilost nenabýly.

4.1 Dědická nezpůsobilost

Pojem dědické nezpůsobilosti definuje občanský zákoník v § 1481 a 1482 OZ. Dědicky nezpůsobilý je potencionální dědic ze zákona uskutečněním zavrženíhodného činu¹¹⁹ a dědický soud k tomu bude přihlížet ex offio bez námítky účastníků řízení. Dědicové se nemohou dohodnout, že se na konkrétního potencionálního dědice dědická nezpůsobilost vztahovat nebude.¹²⁰ Občanský zákoník rozlišuje čtyři důvody dědické nezpůsobilosti. V následujících řádcích bude popsán pouze první z nich, neboť se v další části této kapitoly budu zabývat koncepcemi právních úprav vybraných institutů ve vztahu k tomuto důvodu dědické nezpůsobilosti. První důvod dědické nezpůsobilosti je v OZ upraven v § 1481 takto: „Z dědického práva je vyloučen, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu.“

Legální definici trestného činu podává § 13 trestního zákoníku: „Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.“ V návaznosti na legální definici trestného činu se ve výkladovém § 111 trestního zákoníku stanoví, že „trestným činem se rozumí jen čin soudně trestný, a pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, též příprava k trestnému činu, pokus trestného činu, organizátorství, návod a pomoc“. Jednání potencionálního dědice musí nabýt takové intenzity, aby se dalo posoudit jako čin povahy úmyslného trestného činu.

Z textace zákona vyplývá, že jen čin povahy úmyslného trestného činu zakládá dědickou nezpůsobilost. Trestní zákoník stojí na zásadě odpovědnosti za zavinění, která je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, objektivní odpovědnost trestní zákoník nezná.¹²¹ Trestní zákoník v § 15 rozlišuje mezi úmyslem přímým (*dolus directus*) a úmyslem nepřímým

¹¹⁹ Blíže k okamžiku uskutečnění zavrženíhodného jednání BEDNÁŘ, Václav. K dědické nezpůsobilosti a jejímu posuzování. *Bulletin advokacie*, 2019, roč. 25, č. 12, s. 24-30.

¹²⁰ FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kamila. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 37.

¹²¹ ŠÁMAL, Pavel. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 172.

(*dolus eventualis*). Subjektivní stránka ve formě nedbalosti není postačující k založení dědické nezpůsobilosti.

Od účinnosti nového občanského zákoníku budou za dědicky nezpůsobilé označeny i osoby, které nejsou trestně odpovědné pro nepřičetnost. Za nepřičetné osoby lze označit děti, které v době spáchání trestného činu nedovršily patnáctý rok věku, a osoby, které v době spáchání trestného činu nemohly rozpoznat, že jejich jednání je protiprávní, nebo své jednání nebyly schopny ovládat.¹²²

K tomu se vyjádřil Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí: 24 Cdo 4761/2018-II. ze dne 28. 5. 2019 následovně: „Změna důvodů dědické nezpůsobilosti, účinná od 1.1.2014, má za následek právě to, že dědicky nezpůsobilou může být i osoba trestně neodpovědná, a to i pro nedostatek přičetnosti v době spáchání činu. Okolnost, že žalovaný se činů dopustil ve stavu, ve kterém byly jeho rozpoznávací schopnosti podstatně snižené a schopnosti ovládací zcela vymizelé, je relevantní „pouze“ pro jeho trestněprávní odpovědnost posuzovanou podle ustanovení trestního zákoníku. Z pohledu práva občanského, resp. v posuzovaném případě práva dědického, je nutné, aby si soud jeho činy posoudil podle ustanovení občanského zákoníku (tj. ustanovení § 1481 o.z.), a sám, aniž by byl vázán rozhodnutím o zastavení trestního stíhání žalovaného, vyhodnotil, zda je čin, kterého se žalovaný dopustil, důvodem pro jeho vyloučení z dědického práva po zůstavitelce.“¹²³

4.2 Darování pro případ smrti

Prvním vybraným institutem v této kapitole je darování pro případ smrti. Stejně jako uzavření životního pojištění, je i sjednání darování pro případ smrti čistě na vůli zůstavitele. Ten se může dobrovolně rozhodnout, že vyčlení část svého majetku pro případ smrti, který přejde na obdarovaného jinak než děděním.

Na nejkrajnější situaci, a to kdy obdarovaný způsobí úmyslným jednáním smrt dárce, dopadá § 549 odst. 1 OZ.¹²⁴ Následkem zavrženíhodného jednání obdarovaného se uplatní fikce, že ke splnění podmínky nikdy nedošlo. Smlouva nikdy nenabude účinnosti a předmět darování bude zařazen mezi aktiva pozůstalosti a bude vypořádán v dědickém řízení.

¹²² ŠEŠINA, Martin. In: ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 27.

¹²³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2019, sp. Cdo 4761/2018-II.

¹²⁴ BEDNÁŘ, Václav, KASÍK, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 12.

V tomto případě by se mohlo uplatnit obecné pravidlo podle § 6 odst. 2 OZ (*nemo turpitudinem suam allegare potest*).

Jako další způsob autoři komentářové literatury uvádějí možnost zcizení předmětu daru třetí osobě. Dárce, vlastník předmětu darování, je oprávněn za svého života s danou věcí volně disponovat.¹²⁵ V takovém případě se obdarovaný po smrti dárce může za splnění dalších podmínek domáhat náhrady újmy po dědicích, nebo se dovolat relativní neúčinnosti převodu daru na třetí osobu.¹²⁶

Pro dárce je zřejmě nejjednodušším a nejjistějším způsobem sjednání dalších preventivních podmínek ve smlouvě, mimo jiné rezolutivní podmínky, že se obdarovaný nedopustí činu, který by založil jeho dědickou nezpůsobilost.¹²⁷ Splněním rozvazovací podmínky právní následky smlouvy pomínou a předmět darování se stane součástí pozůstalosti, nezciží-li jej dárce za života, nebo o něm nepořídí nové darování pro případ smrti.

Jak bylo popsáno v kapitole 2.1.3. odborná veřejnost nenachází shodu, zda se vzdání práva na odvolání daru vztahuje i na zákonné důvody revokace, tj. nouzi a zákonem kvalifikovaný nevděk.

Pokud bychom se přiklonili k názoru Talandy a považovali renunciační projev dárce pouze jako prostředek k rozlišení pravého darování a darování posuzovaného jako odkaz. Výslovné vzdání se práva dar odvolat by se nevztahovalo na zákonné důvody revokace. Dopustil-li by se obdarovaný jednání naplňující znaky nevděku podle § 2072 OZ, mohl by dárce dar z tohoto důvodu odvolat. Jednání způsobující dědickou nezpůsobilost by mohla naplnit znaky nevděku.

Odvolání daru pro nevděk upravuje občanský zákoník jako jednu z výjimek zásady *pacta sunt servanda*.¹²⁸ Dárce je oprávněn k revokaci za kumulativního splnění podmínek v § 2072 OZ. První podmínkou je ublížení dárce. Druhou podmínkou je, že obdarovaný ublíží dárce úmyslně, nebo z hrubé nedbalosti. Třetí podmínkou je, že obdarovaný tímto jednáním zjevně porušil dobré mravy. Čtvrtou a zároveň poslední podmínkou je, že dárce toto jednání obdarovanému neprominul.

¹²⁵ Prozřetelný obdarovaný si ujedná zákaz zcizení a zatížení věci, věcně právní ujednání poté najde uplatnění především u věcí evidovaných ve veřejných seznamech.

¹²⁶ BEDNÁŘ, Václav, KASÍK, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 13.

¹²⁷ Tamtéž, s. 28-29.

¹²⁸ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> 479 s.

V druhém odstavci § 2072 OZ umožňuje právní úprava odvolání daru ze zjevného porušení dobrých mravů vůči osobě obdarovanému blízké.

První podmínkou je psychické nebo fyzické ublížení dárce. Zákon nevyžaduje, aby jednání obdarovaného dosáhlo intenzity a rozsahu trestného činu nebo přestupku, tím je umožněno individuální posouzení věci v jednotlivém případě.¹²⁹ Co se týče trestní odpovědnosti trestné činy proti životu, zdraví proti svobodě dárce, a to i ve formě účastenství, nebo jejich stádií budou takové ublížení nepochybně naplňovat.

Obdarovaný se dopustí amorálního jednání vůči dárce ve formě úmyslu nebo hrubé nedbalosti. Úmyslem je míněn úmysl přímý i nepřímý. Hrubou nedbalostí pak lhůstojnost k vlastním následkům jednání svědčící o zřejmé bezohlednosti k zájmům dárce.¹³⁰ Hrubá nedbalost nezakládá dědickou nezpůsobilost. Odvolání daru pro nevděk tak poskytuje vyšší stupeň ochrany.

Třetí podmínkou je zjevné porušení dobrých mravů. Občanský zákoník se odchýlil od předchozí právní úpravy, která vyžadovala hrubé porušení dobrých mravů. „Zjevnost více než na charakter protiprávního skutku ukazuje na jeho průkaznost, musí jít tedy o čin jehož amoralita je očividná, tj. netřeba ji dále a hlouběji jakkoli prokazovat.“¹³¹

Poslední podmínkou je, že dárce obdarovanému čin neprominul. Zákonem není dána kvalifikovaná forma prominutí, může tak být učiněno v libovolné formě. Za prominutí mlčky lze považovat neuplatnění odvolání daru pro nevděk ve stanovené lhůtě.

Odstavec druhý § 2072 OZ dává dárce možnost odvolat dar pro nevděk, pokud se obdarovaný dopustí zjevného porušení dobrých mravů vůči osobě dárce blízké.¹³² V tomto případě se bude vždy zkoumat jednání proti osobě blízké, vztah dárce a osoby blízké a posouzení, zda se jednání zaměřené vůči blízké osobě skutečně dotkne dárce.

Pro uplatnění práva odvolání daru pro nevděk je stanovena roční lhůta, která kombinuje objektivní a subjektivní počátek lhůty se zřetelem k dárce. Objektivní lhůta počíná běžet od okamžiku, kdy obdarovaný dárce ublížil, to ovšem předpokládá vědomost dárce o ublížení. Subjektivní lhůta plyne od okamžiku vědomosti dárce o ublížení. Právo odvolání daru přechází

¹²⁹ JANOUŠEK, Michal. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2249-2250.

¹³⁰ Tamtéž, s. 2250.

¹³¹ ELISCHER, David. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 689.

¹³² Občanský zákoník oproti dosavadním předpisům extenzivně rozšířil okruh osob, proti kterým má jednání směřovat z původního členové dárce rodiny na osoby blízké podle § 22 OZ.

i na dědice dárce v maximální roční lhůtě. Ta se uplatní pouze v případě, že dárce za svého života vůbec nemohl odvolání daru uplatnit (nacházel se v kómatu) nebo obdarovaný dárce dokonce zabil. V ostatních případech dědicům doběhne lhůta, která započala běžet dárce.¹³³

Druhý tábor, reprezentovaný autory komentářové literatury, naopak zastává názor, že právě darování pro případ smrti je určitým znevýhodněním dárce oproti dárce, který daruje *inter vivos* a dopadá i na zákonné důvody odvolání daru.¹³⁴ Prohlášení o vzdání se práva dar odvolat dopadá i na zákonné důvody revokace, v tom případě dárce nemá možnost dar odvolat ani ze zákonných důvodů.

Zde se ztotožňuji s názorem Talandy, že prohlášení o vzdání se práva dar odvolat, je pouze rozlišujícím prvkem. Podle mého názoru stíhá-li právní úprava projev vůle dárce, kterým se vzdává práva odvolat dar ze zákonných důvodů *inter vivos* absolutní neplatností, nemělo by dojít k nedůvodnému rozlišení v případě darování *mortis causa*. Pro tento závěr hovoří i výkladové pravidlo uvedené v § 1747 OZ, podle něhož se má za to, že se dlužník chtěl zavázat spíše méně než více.

Kdybychom se ohlédli na rakouskou úpravu, ze které náš občanský zákoník historicky vychází. Zjistili bychom, že je odborná veřejnost rozdělena mezi dvě teorie, teorii smluvní, což znamená že, darování pro případ smrti je posuzováno podle ustanovení upravující smlouvy za života i po smrti zůstavitele. Naopak zastánci odkazové teorie na pravé darování pro případ smrti pohlízejí jako na smlouvu po smrti zůstavitele jako na odkaz.¹³⁵ Posouzení pravého darování pro případ jako smlouvy nebo odkazu má zásadní význam pro uplatnění institutu dědické nezpůsobilosti ale i pro započtení na povinný díl či dědický podíl.

4.3 Pojistné plnění z životního pojištění pro případ smrti

Ustanovení o pojistné smlouvě neobsahuje úpravu dědické nezpůsobilosti. Dopustí-li se obmyšlený, pojistník nebo osoby vypočtené v § 2831 vůči pojištěnému činu zakládající dědickou nezpůsobilost, nebudou vyloučeny z práva na pojistné plnění.

Jedním z rozlišujících znaků pojistné smlouvy od jiných typu smluv je tzv. nahodilost. Přičemž rozlišujeme nahodilost absolutní (nevíme, zda událost nastane a jestli nastane, nevíme

¹³³ BEDNÁŘ, Václav, KASÍK, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 27.

¹³⁴ ELISCHER, David. *Darování a jeho podoby v novém soukromém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 84.

¹³⁵ HORÁK, Ondřej. Matthias Längle: Schenkung auf den Todesfall (Darování pro případ smrti). *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 42-43.

kdy) a tzv. nahodilost relativní (víme, že událost nastane, ale není nám známo kdy).¹³⁶ Nejvyšší soud ve svém usnesení: 30 Cdo 427/2006 ze dne 28. 11. 2006 vymezil nahodilost takto: „Nahodilou událostí je událost určená pojistnými podmínkami pro jednotlivé druhy pojištění, o níž účastníci pojištění odůvodněně předpokládají, že může nastat, nevědí však v době vzniku pojištění, zda se tak vůbec někdy stane. Naopak znak nahodilosti postrádá událost, o níž se v době vzniku pojištění ví, že už nastala, a rovněž i událost, kterou úmyslně přivodil ten, na jehož majetek, život nebo na jehož odpovědnost za škody se pojištění vztahuje, popř. ten, komu v případě pojistné události vznikne právo na plnění.“¹³⁷ Pojistná událost nesmí být způsobena úmyslným jednáním, či hrubou nedbalostí pojistníka, pojištěného nebo obmyšlené osoby.

Zákon i judikatura už vyřešila situaci, kdy se obmyšlený či pojistník dopustí nejzávažnějšího prohřešku proti pojištěnému, a úmyslným jednáním způsobí jeho smrt. „Způsobil-li obmyšlený úmyslným jednáním smrt osoby pojištěné pro případ smrti, jde o pojistnou událost obmyšlený je však vyloučen z pojistného plnění.“¹³⁸ V tom případě bude stále splněna podmínka nahodilosti a pojišťovna bude povinna pojistné vyplatit. Nárok na pojistné plnění nebude mít osoba, která pojistnou událost svým jednáním zapříčinila. Vůči této osobě podmínka nahodilosti splněna není, ale nárok na pojistné plnění nabude náhradník, pojistník nebo osoby uvedené v § 2831 OZ.

Podle § 2832 odst. 2 OZ má pojistník možnost svým jednostranným právním jednáním změnit označení obmyšleného. Tak můžeme rozlišit dvě situace:

- 1) Pojistným zájmem je vlastní život pojistníka, v tom případě může sám pojistník změnit označení obmyšleného jako reakci na jednání obmyšleného, které zakládá dědickou nezpůsobilost.
- 2) Pojistným zájmem je život jiného, v tom případě zákon vyžaduje souhlas pojištěného se změnou označení obmyšleného, jinak se k takovému jednání nepřihlíží. Pojištěný tedy má možnost souhlasit se změnou označení obmyšleného a tím dát najevo, že nesouhlasí s jednáním obmyšleného, nebo naopak nesouhlasit a dát najevo, že čin obmyšlenému odpouští. Obě tato právní jednání by s největší pravděpodobností nezpůsobila následky v dědickém řízení, neboť občanský zákoník vyžaduje výslovné odpuštění činu zakládajícího dědickou nezpůsobilost. Obě tato jednání

¹³⁶ ŠIMEK, Robert. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 226.

¹³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 427/2006.

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. 25 Cdo 5012/2007.

by se dala posoudit spíše jako konkludentní projev vůle, který je nedostatečný z hlediska § 1481 OZ.

Pojištění vlastního života v případě smrti je vždy smlouvou ve prospěch třetí osoby (*contract in favorem tertii*).¹³⁹ Tak je tomu i v případě pojištění cizího života, kdy plnění obdrží osoba odlišná od pojistníka. Ve smlouvě nemusí být stanoveno, z jakého důvodu má být plněno ve prospěch třetí osoby.¹⁴⁰ Pojišťovna není oprávněna zkoumat kauzu a případné vady valutového vztahu mezi pojistníkem a obmyšleným. Zkoumá jen splnění podmínek pojistné smlouvy. Je-li důvodem plnění ve prospěch třetí osoby darování (pojistníka vůči obmyšlenému), mohly by se osoby oprávněné domáhat vrácení daru pro nevděk.

I zde by si strany pojistné smlouvy mohly ujednat předběžné preventivní podmínky, které by pojistníka nebo pojištěného ochránili před jednáním obmyšleného způsobující dědickou nezpůsobilost.

4.4 Mzdová a platová práva zaměstnance

Další skupinou majetkových práv, která přechází na oprávněné osoby mimo pozůstalostní řízení, jsou mzdová a platová práva zaměstnance podle § 328 odst. 1 ZPr. Za života zaměstnance by se daly charakterizovat jako pohledávka zaměstnance (věřitele) o určité výši za zaměstnavatelem (dlužníkem).

Úprava v zákoníku práce nepracuje s institutem dědické nezpůsobilosti a umožňuje přechod majetkových práv z pracovního poměru nezávisle na výsledku dědického řízení, a to i na osoby, které jsou dědicky nezpůsobilé nebo platně vyděděné. Situace je odlišná oproti nároku na pojistné plnění z životního pojištění nebo darování pro případ smrti v tom směru, že se jedná o kogentní právní úpravu, která zaručuje přechod majetkových práv oprávněným osobám nezávisle na vůli zaměstnance, tedy i proti jeho vůli.¹⁴¹

Je otázkou, zda by se při přechodu nároku na peněžitá plnění daly použít obecné principy, konkrétně princip poctivosti § 6 odst. 2 OZ, který stanoví, že „*nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého činu. Nikdo nesmí těžit ani z protiprávního stavu, který vyvolal nebo nad kterým má*

¹³⁹ ŠIMEK, Robert. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 981.

¹⁴⁰ HULMÁK, Milan. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 239-240.

¹⁴¹ HORÁK, Ondřej. Přechod práv jinak než děděním z pracovního a služebních poměrů. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 20, s. 717.

kontrolu“. Činy, které zakládají dědickou nezpůsobilost, jsou ze své povahy nepoctivé, ba dokonce protiprávní. Přesto musíme zkoumat příčinnou souvislost mezi nepoctivým jednáním a způsobeným následkem. Jako příklad můžeme uvést situaci, kdy se nepominutelný dědic dopustí trestného činu ublížení na zdraví podle § 146 trestního zákoníku, trestný čin zůstavitel dědici neodpustí a on je tak dědicky nezpůsobilý. Pachatel se tak nepochybně dopustil činu protiprávního, ten ale není v přímé příčinné souvislosti s následným přechodem majetkových práv podle § 328 ZPr. Za této situace se podle mého názoru princip poctivosti neuplatní, neboť zde nebude splněna *conditio sine qua non*.

Naopak princip, že nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého činu, bude porušen jednáním, kterým osoba způsobí smrt zůstavitele/zaměstnance. Zde existuje příčinná souvislost mezi jednáním, smrtí a přechodem peněžitých práv zaměstnance. Tak judikoval Nejvyšší soud státu New York v případě *Riggs v Palmer* z roku 1889. V tomto případě šestnáctiletý vnuk zabil svého dědečka z obavy, že by mohl změnit svou poslední vůli. Ačkoliv byl vnuk trestně odpovědný za vraždu, neexistovalo právo ani precedens, který by vnuka vylučoval z dědického práva.¹⁴² Tento princip je promítnut v úpravě dědické nezpůsobilosti, kdy dědicky nezpůsobilým bude vrah zůstavitele.¹⁴³

Horák ve svém článku dovozuje, že tyto nároky lze považovat za tzv. zákonný odkaz a s tím spojit určité důsledky.¹⁴⁴ Svůj názor opírá o znovuzavedení institutu odkazu a programové posílení autonomie vůle zůstavitele. Občanský zákoník upravuje odkaz v § 1477 takto: „*Odkazem se odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva.*“ Povahu těchto nároků jako zákonného odkazu dovodila již meziválečná judikatura¹⁴⁵ i autoři komentářové literatury Šešina a Wawerka.¹⁴⁶

Přiznáním postavení zákonného odkazu by podle Horáka nutně vyžadovalo použití ustanovení o odkazech. To znamená, že oprávněný by nesměl být dědicky nezpůsobilý podle § 1481 a 1482 OZ. V tomto případě je však praktické položit si otázku, kdo by byl oprávněn

¹⁴²HORÁK, Ondřej, OSINA, Petr. Případ *Riggs v. Palmer* a jeho význam pro české (dědické) právo. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 1, s. 18–21.

¹⁴³Tamtéž.

¹⁴⁴HORÁK, Ondřej. Přechod práv jinak než děděním z pracovního a služebních poměrů. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 20, s. 717.

¹⁴⁵Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 18. 12. 1925, sp. zn. R I 939/25 (Vážný Rc 5569/25).

¹⁴⁶ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 408.

posuzovat dědickou způsobilost-zaměstnavatel nebo někdo jiný? Kdyby povinnost tížila zaměstnavatele, mohli bychom polemizovat nad jeho způsobilostí právně kvalifikovat dědickou způsobilost, tím by mohlo docházet k excesům. Naopak přiřknu-li bychom tuto povinnost notáři, jako soudnímu komisaři v dědickém řízení, mohla by být popřena podstata těchto dávek jako rychlá reakce na smrt člena rodiny.

Úprava v § 328 odst. 1 ZPr předpokládá splnění podmínky společné domácnosti. Dokázala bych si představit, že tato podmínka je způsobilá vyloučit nejzávažnější excesy, neboť je na vůli zaměstnance, zda bude i nadále sdílet společnou domácnost s osobou, která se dopustila vůči ní nebo osobě blízké činu zakládajícího dědickou nezpůsobilost. Neexistuje-li oprávněná osoba, budou pohledávky mzdy a platu součástí pozůstalostního majetku a ztratí svou povahu zákonného odkazu.

4.5 Dílčí závěr

Jak vyplývá z výše uvedeného v této kapitole, úprava vybraných institutů neobsahuje svá vlastní ustanovení, která by řešila jednání způsobující dědickou nezpůsobilost. Následků předpokládaných v § 1481 a 1482 OZ může v některých případech dosáhnout aplikací obecných zásad nebo jiných institutů.

Nezbuzuje pochybnosti, že pokud se obmyšlená osoba dopustí úmyslného usmrcení zůstavitele (pojištěného, zaměstnance, nájemníka, ...), svým jednáním poruší obecný princip uvedený v § 6 odst. 2 OZ, který stanoví, že „nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu. Nikdo nesmí těžit ani z protiprávního stavu, který vyvolal nebo nad kterým má kontrolu.“ Jak bylo uvedeno výše, je otázkou, zda poruší tento obecný princip i jednání, které zakládá dědickou nezpůsobilost, ale jehož přímým následkem není nabývání jinak než děděním. V této situaci se bezpochyby střetávají princip familiarizace a princip, že nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního jednání. Pravděpodobně musí být rozhodnuto v každém jednotlivém případě, který princip by měl být upozaděn. V některých částech právního řádu se ovšem můžeme setkat s jistým upřednostněním principu familiarizace. Z § 1665 OZ, můžeme vyčíst úmysl zákonodárce poskytnout plnění i osobě, která je dědicky nezpůsobilá, nebo platně vyděděná. Důvodová zpráva k tomuto ustanovení dodává, že nepominutelnému dědici náleží právo vždy.¹⁴⁷ I obecný zákoník

¹⁴⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné na: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>. s. 416-417.

občanský v § 795 přiznával nutnou výživu nepominutelnému dědici, který byl platně vyděděn.¹⁴⁸ Jinak tomu je u nároku na zaopatření manžela a rodičů. Manžel zůstavitele má nárok na zaopatření pouze, byl-li mu jeho zákonný dědický podíl odepřen, nebo zkrácen pořízením zůstavitel. Musí být tedy splněna fikce, že kdyby se dědilo podle zákonné dědické posloupnosti, manžel zůstavitel by byl dědicky způsobilý, stejně platí u rodičů zůstavitele. V těchto případech úprava obsahuje vlastní ustanovení o dědické nezpůsobilosti.

Na tomto místě bych pro zajímavost zmínila, že ani právní úprava zákona o důchodovém pojištění neobsahuje vlastní úpravu dědické nezpůsobilosti. Tato právní úprava nezkoumá dědickou způsobilost ani při přiznání nároku vdovského nebo sirotčího důvodu. ZDP pouze v § 50 odst. 6 stanoví, že „nárok na vdovský důchod zaniká ode dne jeho přiznání, pokud nabylo právní moci rozhodnutí soudu o tom, že vdova úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatelka, spolupachatelka nebo účastnice trestného činu“. Podle § 52 odst. 6 ZDP platí § 50 odst. 6 ZDP přiměřeně. Úprava pracuje pouze s nejzávažnějším prohřeškem, a to způsobením smrti. Oprávněná osoba je chráněna až do chvíle, kdy bylo vyneseno pravomocné rozhodnutí o její vině.

Situace se mi zdá poněkud jednodušší u nabývání jinak než děděním z vůle zemřelého. Ve všech těchto případech se jedná o závazkové vztahy. V souladu se smluvní volností si může zemřelý (zůstavitel) ujednat rozvazovací podmínky, které jsou způsobilé jeho a jeho blízké ochránit před excesy zakládajícími dědickou nezpůsobilost. Na tyto případy by se mohlo vztahovat i § 549 odst. 1 OZ. Následkem zavrženíhodného jednání oprávněného se uplatní fikce, že ke splnění podmínky nikdy nedošlo.

¹⁴⁸ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 136.

Závěr

Aktuální česká právní úprava zakotvuje celou řadu majetkových práv a povinností, které po smrti zůstavitele přecházejí na oprávněnou osobu jinak než děděním. V práci je rozebíráno dvanáct zákonů z oblasti soukromého a veřejného práva, které upravují devatenáct případů takového právního nástupnictví.

V práci byly nejprve vymezeny principy, které úzce souvisí s danou problematikou. Jako důležité považuji postavení do kontrastu princip autonomie vůle a rodinné solidarity (familiarizace). Tyto principy na sebe vzájemně reagují. Upřednostnění jednoho z nich má přímý vliv na právní úpravu dědického práva. Důsledkem autonomie vůle v dědickém právu je pořizovací volnost zůstavitele. Důsledkem promítnutí principu familiarizace do dědického práva je zakotvení institutu nepominutelného dědice, zákonné dědické právo nebo právo některých osob na zaopatření. Ve své práci dovozují, že princip familiarizace stojí na pozadí některých institutů nabývání jinak než děděním. V první kapitole byla představena římskoprávní východiska. Tato podkapitola upozorňuje na to, že instituty nabývání jinak než děděním mají v kontinentální právní kultuře své místo a lze hovořit o jejich dlouholetém historickém vývoji. Důležitým je zjištění, že se sblížovaly s institutem odkazu a že u nich docházelo k aplikaci některých omezení dědického práva.

Ve druhé kapitole byly vypočteny a rozebrány předmětné instituty z hlediska výše plnění, podmínek pro přechod a okruhu osob obmyšlených. Bylo zjištěno, že osobami oprávněnými jsou převážně členové první a druhé dědické třídy, mezi těmi zaujímá specifické postavení manžel, který je předpisy preferován jako právní nástupce zemřelého. Výjimkou z tohoto pravidla jsou instituty soukromého práva, které umožňují přechod práv a povinností na osobu obmyšlenou z vůle zůstavitele. U těchto institutů je na vůli zůstavitele stanovit okruh oprávněných osob. Osobou obmyšlenou může být kdokoliv.

Zajímavé je zjištění, že instituty, které vyžadují k nabytí práva jinak než děděním splnění podmínky společné domácnosti, neobmyšlí dědice jako zvláštního právního nástupce, ale stanoví, že nárok se stává předmětem dědictví (u některých institutů dokonce zaniká). To podle mého názoru zvyrazňuje zabezpečovací povahu těchto institutů.

Ve třetí kapitole byly instituty rozděleny podle tří kritérií. Přitom za nejdůležitější dělení považují dělení pojmenované nabývání z vůle zemřelého / ex lege. Do kategorie z vůle zemřelého

řadím darování pro případ smrti, pojistné plnění pro případ smrti, penzijní spoření a doplňkové penzijní spoření. Jejich pojmovým znakem je, že zemřelý má absolutní volnost ve výběru oprávněné osoby. Příkladem může být obmyšlení hypoteční banky, cílem tohoto obmyšlení zpravidla je uhrazení dluhu zemřelého vůči hypoteční bance. Tato majetková práva se také odlišují od jiných případů právního nástupnictvím svou hodnotou, kdy mohou přecházet i milionové částky. U jiných institutů nabývání jinak než děděním se jedná spíše o prostředky provozního charakteru nižší hodnoty.

Ve čtvrté kapitole byla jako vzorová řešena aplikace případů dědické nezpůsobilosti na vybrané instituty nabývání práv jinak než děděním. Bylo zjištěno, že některé instituty obsahují vlastní způsoby ochrany zůstavitele, které by mohly vyvolat stejný nebo obdobný následek jako aplikace dědické nezpůsobilosti. Jiné instituty tuto úpravu neznají a jediným způsobem ochrany zůstavitele před nevhodným chováním osoby oprávněné by bylo použití principů nebo (v souladu s úvahou Horáka) považovat osobu oprávněnou za odkazovníka.

Některá práva, která přecházejí jinak než děděním, mají formu zákonného odkazu, na to poukazují i autoři komentářové literatury Šešina a Wawerka, přesto v současnosti není odbornou veřejností na oprávněnou osobu pohlíženo optikou ustanovení o odkazech. Pokud bychom oprávněnou osobu považovali za odkazovníka, její postavení by se výrazně změnilo. Odkazovník sice neručí za dluhy zůstavitele, ale pokud by se výše dluhů zůstavitele blížila hodnotě pozůstalostního majetku, má odkazovník povinnost příspěvku či vydání hodnoty odkazu, respektive se jeho odkaz poměrně sníží podle § 1631 OZ. Nároky by měly být zohledněny při výpočtu povinného dílu podle § 1654-1657 OZ a při započtení na povinný díl či dědický podíl podle § 1658–1664 OZ. Oprávněná osoba by musela být dědicky způsobilá podle § 1481-§1483 OZ. Naopak není-li obmyšlená osoba považována za odkazovníka může nastat situace, kdy se obmyšlený dopustí činu, který naplňuje jeden z důvodů dědické nezpůsobilosti a ze svého dědického práva je vyloučen, ale nikoliv z nabývání práv jinak než děděním. Jako příklad lze uvést pojistné plnění. I když se obmyšlený dopustil nějakého zavrženíhodného činu (zakládající dědickou nezpůsobilost) náleží mu pojistné plnění, zákonná úprava pojistné smlouvy jeho nárok nevyklučuje, ale mělo by mu náležet pojistné plnění. Za absurdní se dá poté považovat situace, kdy dědicky nezpůsobilý obmyšlený nabývá pojistné plnění z titulu obmyšlení, ale v situaci, ve které obmyšlený nebyl určen a pojistné plnění by podle § 2831 OZ nabývali dědici pojištěného, by tato osoba plnění nenabyla z důvodu vyloučení z dědického práva.

Zásadní je dále otázka, zda může zůstavitel ve svém pořízení pro případ smrti s těmito právy nějakým způsobem nakládat? Z mého rozboru vyplývá, že autonomie vůle zůstavitele je v této oblasti značně omezená.

U naprosté většiny institutů by měla být úprava okruhu oprávněných osob kogentní, a zůstavitel ho nemůže svým jednáním změnit, což vyplývá, jak z veřejnoprávního charakteru předpisů, tak zejména „zabezpečovacího“ účelu úpravy. Oprávněné osoby může zůstavitel libovolně měnit u institutů, které můžeme podřadit pod kategorii nabývání z vůle zemřelého s výjimkou pravého darování pro případ smrti a neodvolatelného obmyšlení u pojištění pro případ smrti. V těchto případech bude případná dispozice podmíněná vůlí druhé smluvní strany.

Sporná zůstává otázka započtení těchto práv na povinný díl nebo dědický podíl. Zatím co, u institutů veřejného práva nebo institutů upravených kogentně nelze podle mého názoru přistoupit k započtení (nejsou-li předmětem pozůstalosti). Aplikace úpravy započtení na majetková práva nabývaných jinak než děděním, z vůle zůstavitele působí řadu výkladových otázek. Občanský zákoník v § 1660 stanoví započtení toho, co nepominutelný dědic nebo jiný dědic nabyli z pozůstalosti odkazem nebo jiným opatřením zůstavitele a dále i započtení toho, co nepominutelný dědic nebo dědic bezplatně obdrželi v posledních třech letech před smrtí zůstavitele. Příkladem může být darování pro případ smrti, kterým obdarovaný nepochybně nabývá majetek jiným opatřením zemřelého. Co se týče nabývání z pozůstalosti, lze mít za to, že předmět darování do pozůstalosti náleží jen, je-li nemovitou věcí evidovanou ve veřejném seznamu. V druhém případě je dar nabýván až v okamžiku smrti zůstavitele (věci, u kterých se nabývá vlastnické právo účinností smlouvy). Přistoupíme-li pouze ke gramatickému výkladu předmětného ustanovení museli bychom nutně dojít k závěru, že darování pro případ smrti nelze započíst. Teleologickým výkladem dospějeme k závěru, že darování pro případ smrti bude možné započíst. Účelem tohoto ustanovení je ochrana nepominutelných dědiců, je nesmyslné, aby jim tato ochrana byla odepřena jen z důvodu, že okamžik nabytí vlastnictví byl odsunut na okamžik smrti. Zůstavitel může uspořádat své majetkové poměry pro případ smrti, tak že někomu něco daruje pro případ smrti nebo ho obmyslí v pojistné smlouvě, proto podle mého názoru nic nebude bránit započtení těchto nároku, pokud to přikáže sám zůstavitel.

Lze vyslovit domněnku, že právní řády jiných evropských zemí obsahují některé z těchto institutů a mohly by být předmětem dalšího zkoumání, které by na tuto diplomovou práci navazovalo.

Bibliografie

Právní předpisy

- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. 1. 1992
- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 195/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 234/2014 Sb., o státní službě, ve znění pozdějších předpisů.

Monografie

- ČERNOCH, Radek, HORÁK, Ondřej, SALÁK, Pavel. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 185 s.
- ELISCHER, David. *Darování a jeho podoby v novém soukromém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 240 s.
- KOLDINSKÁ, Kristina, TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, 289 s.
- SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, 408 s.

- ŠMÍD, Ondřej, VACOVÁ, Radka a kol. *Výživné*. Praha: Leges, 2017, 284 s.
- ŠUBRT, Bořivoj, VRAJÍK, Michal. *Skončení pracovního poměru a dalších pracovněprávních vztahů v souvislostech*. Praha: ANAG, 2019, 246 s.
- TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010, 338 s.
- TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 320 s.

Komentáře

- BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1613 s.
- BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 1508 s.
- FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, 648 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání Praha: J. Otto, 1910, 1242 s.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, 1335 s.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, 2072 s.
- KABELKOVÁ, Eva, DEJLOVÁ, Hana. *Nájem a pach v novém občanském zákoníku. Komentář. § 2201-2357*. Praha: C. H. Beck, 2013, 616 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 136 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, 996 s.
- PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 3276 s.
- PŘIB, Jan, VOŘÍŠEK, Vladimír. *Důchodové předpisy s komentářem*. 7. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2012, 253 s.

- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V. díl.* Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1937, 1011 s.
- SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1165 s.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 3632 s.
- ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Díl II. (§ 222 až 510).* Praha: Panorama, 1987, 438 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, 729 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1667 s.

Články v časopisech

- BECK, Petr a kol. *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky pro osoby se zdravotním postižením* [online databáze], 2012, [cit. 16. února 2022]. Dostupné z: databáze Codexis
- BEDNÁŘ, Václav. K dědické nezpůsobilosti a jejímu posuzování. *Bulletin advokacie*, 2019, roč. 25, č. 12, s 24-30.
- ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97-104.
- DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 15-20.
- HORÁK, Ondřej. Dědictví a odkaz (k přechodu majetkových práv a povinností pro případ smrti). *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 9, s. 305-310.
- HORÁK, Ondřej. Matthias Längle: Schenkung auf den Todesfall (Darování pro případ smrti). *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 42-43.
- HORÁK, Ondřej. Přechod práv jinak než děděním z pracovního a služebních poměrů. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 20, s. 713-717.
- HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381-386.

- HORÁK, Ondřej. Univerzální sukcese a odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele. *Rekodifikace & praxe*, 2014, č. 8, s. 17-20.
- HORÁK, Ondřej, OSINA, Petr. Případ Riggs v. Palmer a jeho význam pro české (dědické) právo. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 1, s. 18–21.
- HORÁK, Ondřej, POP, Martin. Darování pro případ smrti a jeho zdanění. *Bulletin advokacie*, 2016, roč. 22, č. 3, s. 21-23.
- KLEGA, Lukáš. Práva, která v případě smrti přecházejí jinak než děděním. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 15, č. 5, s. 16-19.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Právo na zaopatření [online]. *epravo.cz*, 23. dubna 2015 [cit. 29. ledna 2022]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/aktualne/pravo-na-zaopatreni-97678.html?mail>>.
- MUZIKÁŘ, Martin. Darování pro případ smrti a jeho osud po smrti dárce. *Bulletin advokacie*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 18-19.
- PAVELEK, Ondřej. Přejedání nároku na bolestné a za ztížení společenského uplatnění: aktuální otázky. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 6-10.
- SCHINDLER, Petr Filip. Odkazy – způsob nabytí mortis causa mimo univerzální sukcesí. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 7-8.
- STÁŇA, Jakub. Nepříliš známé riziko penzijního připojištění. [online]. *epravo.cz*, [cit. 29. března 2022]. Dostupné na <https://www.epravo.cz/top/clanky/neprilis-zname-riziko-penzijniho-pripojisti-110750.html>>.
- ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – 1. část. *Právní rozhledy* [online databáze], 2018, č. 18 [cit. 16. ledna 2022]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.
- ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – 2. část. *Právní rozhledy* [online databáze], 2018, č. 19 [cit. 16. ledna 2022]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.
- VRAJÍK, Michal. Smrt zaměstnance z pohledu zaměstnavatele. *Mzdová účetní*, 2014, roč. 19, č. 7-8, s. 17-23.
- ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik slov okolo okrajového pojmu aneb de explicatione serviens. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 1, s. 27-31.

Judikatura

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 18. 12. 1925, sp. zn. R I 939/25 (Vážný Rc 5569/25).
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 29. 9. 1967, sp. zn. 4 CZ 100/1967 (R 9/1968).
- Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 27. 3. 1980, sp. zn. 5 CZ 6/80 (R 44/1982).
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2002, sp. zn. 26 Cdo 463/2002.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 7. 2002, sp. zn. 26 Cdo 396/2001.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 427/2006.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 2007, sp. zn. 26 Cdo 505/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. 25 Cdo 5012/2007.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2010, sp. zn. 26 Cdo 4779/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 4. 2011, sp. zn. 21 Cdo 936/2010.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2013 sp. zn. 23 Cdo 3715/2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1144/2016.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2019, sp. zn. 24 Cdo 4761/2018-II.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2020, sp. zn. 24 Cdo 3125/2020.

Jiné zdroje

- *Důvodová zpráva k zákonu 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření.* Dostupné na <https://www.beckonline.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=oz5f6mrqgeyv6nbsg5pwi6q&groupIndex=0&rowIndex=0>.
- *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.* Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.
- Česká správa sociálního zabezpečení, *Důležité informace související s úmrtím příjemce důchodu* [online]. Česká správa sociálního zabezpečení [cit. 12. ledna 2022]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/informace-pri-umrti- duchodce>.
- TALANDA, Adam. *Darování pro případ smrti. Rigorózní práce.* Brno. Masarykova univerzita, 2016, 100 s.
- Sdělení Veřejného ochránce práv ze dne 13. 11. 2017, sp. zn. 4963/2007/VOP/MH.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá nabýváním práv pro případ smrti jinak než děděním. Práce si klade za cíl především vypočít všechny instituty nabývání práv pro případ smrti jinak než děděním. Stanovit jejich společné znaky a rozdělit je do skupin podle jejich společných znaků. U vybraných institutů je zkoumána úprava dědické nezpůsobilosti jako vzorový nedostatek právní úpravy. Práce zodpovídá otázky zda: Lze posuzovat práva nabytá jinak než děděním jako odkaz a zohlednit je v dědickém řízení? Může zůstavitel ve svém pořízení pro případ smrti s těmito právy nějakým způsobem nakládat?

Abstract

The diploma thesis deals with the acquisition of rights in case of death other than by inheritance. The aim of the thesis is to list all the institutes of acquisition of rights in case of death other than by inheritance. To determine their common features and to divide them into groups according to their common features. For selected institutes, the regulation of the incapacity to inherit is examined as an exemplary legal deficiency. The thesis answers the questions: Can rights acquired otherwise than by inheritance be treated as a legacy and taken into account in inheritance proceedings? Can the testator dispose of these rights in any way in his or her acquisition in the event of death?

Klíčová slova

Nabývání práv jinak než děděním; práva přecházející mimo dědické řízení; smlouva pro případ smrti; darování pro případ smrti; životní pojištění; dědické právo; autonomie vůle; odkaz.

Key word

Acquisition of rights other than by inheritance; will-substitute; mortis causa contract; donation mortis causa; life insurance; inheritance law; autonomy of will; legacy.

Příloha č. 1

Případy nabývání práv jinak než děděním

	Zákonná úprava	Okruh oprávněných	Z vůle/ ex lege	Z pozůstalosti / Od třetích osob	Nabývání dědici	Změna okruhu oprávněných osob
Povinný díl	§ 1642 a 1643 OZ	potomek	ex lege	z pozůstalosti	vůbec	ne
Majetek nepatrné hodnoty	§ 154 ZŘS	vypravitel pohřbu	ex lege	z pozůstalosti	vůbec	ne
Nutná výživa	§ 1665 OZ	nedědící potomci v linii přímé	ex lege	z pozůstalosti	vůbec	ne
Slušná výživa	§ 1666 OZ	manžel	ex lege	z pozůstalosti	vůbec	ne
Základní vybavení RD	§ 1667 OZ	manžel	ex lege	z pozůstalosti	vůbec	ne
Nutné zaopatření	§ 1666/2 a 1668 OZ	manžel rodiče	ex lege	z pozůstalosti	vůbec	ne
Bezplatné zaopatření	§ 1669 OZ	spolužijící osoba	ex lege	z pozůstalosti	vůbec	ne
Pravé darování pro případ smrti	§ 2063 OZ	kdokoliv	z vůle	z pozůstalosti	sporné	ne
Nájem bytu	§ 2279 OZ	rodina spolužijící osoba	ex lege	od třetí osoby	přímo	ne

Nájem hrobového místa	§ 25/5 z. č. 261/2001 Sb.	kdokoliv manžel, děti	z vůle (smíšené)	od třetí osoby	přímo	ano
Pojistné plnění	§ 2831 OZ	kdokoliv	z vůle (smíšené)	od třetí osoby	přímo	ano
Penzijní připojištění	§ 23/1/b § 24 z. č. 42/1994 Sb.	kdokoliv	z vůle (smíšené)	od třetí osoby	zprostředkovaně	ano
Doplňkové penzijní spoření	§ 24 a 25 z. č. 427/2011 Sb.	kdokoliv	z vůle (smíšené)	od třetí osoby	zprostředkovaně	ano
Mzdová a platová práva	§ 328 z. č. 262/2006 Sb.	manžel, děti, rodiče	ex lege	od třetí osoby	zprostředkovaně	ne
Dávky důchodového pojištění	§ 63 z. č. 155/1995 Sb.	manžel, děti, rodiče	ex lege	od třetí osoby	zprostředkovaně	ne
Dávky nemocenského pojištění	§ 51 z. č. 187/2006 Sb.	manžel, děti, rodiče	ex lege	od třetí osoby	zprostředkovaně	ne
Dávky státní sociální podpory	§ 56 z. č. 117/1995 Sb.	osoby § 7 ZSSP	ex lege	od třetí osoby	vůbec	ne
Dávky osob se zdravotním postižením	§ 17 z. č. 329/2011 Sb.	manžel, děti, rodiče	ex lege	od třetí osoby	vůbec	ne
Příspěvek na péči	§ 16 z. č. 108/2006 Sb.	Fo,Po v žádosti+ pomoc	ex lege	od třetí osoby	vůbec	ne

